శ్రీ

సీతామనోహరము.

కాశీనాథుని వీరమల్లయారాధ్యునిచే

వ్రాయఁబడి

కర్రా వేంకటరత్నముచేఁ

బ్రకటింపఁబడియె.

రెండవకూర్పు 1000 ప్రతులు.

రామమోహన ముద్రాక్షరశాల, ఏలూరు.

1916

[వెల రు 0—8—0

గ్రం. శేష్ట్ర ... దేవరాయఆంధ్రభాషానిలయమునకు బహుమతిగా యిచ్చినది.
రాం... ౮|౧౨|౦|1922.

1612 2||రా

ఈప్రహసనంబునందలి కథ కేవలము కల్పితమగుటచేత నీగ్రంధము చదువరులకెల్లు రుచించునో తెలియరాకున్నది దీనిని రంగస్థలమందుఁ బ్రదర్శించుటకుఁగూడ నుపయోగించుకొనవచ్చును. ఈగ్రంధమునందలినీతి "ఆడుపిల్లలను యుక్తవయస్సు వచ్చుదనుక నాపి వారివారి మనోభీప్సితప్రకారము వరునివిచారించి పెండ్లి సేయవలయు" నని తెలుచున్నది. ఇయ్యది ప్రస్తుత ప్రపంచమునకు మిక్కిలి యుపయోగకారియే యని తలంచెదను. ఈ గ్రంధమును బెజవాడ కాపురస్థులగు సామా భావనారాయణ, ప్రెసిడెంటు, ఆ. ను. ను. కంపెని, గారి సహాయప్రోత్సాహములవలన నేను వ్రాసితిని. బెజవాడ గ్రామములోని ఆర్యబాల సుజనమనోరంజనీ సమాజమువారు ప్రేమతో నీకథను నాటకముగాఁ బ్రదర్శింపనున్నారు నాసాభరణమును శృతిపుటమున దగిలించినట్లు లుండునేమోయనుసన ప్రదర్శనానంతరమునఁ గాని నిర్ణయింపఁజాల. ఏదియెట్లున్నను నీతిదాయక కథాయుక్తమగుట నీగ్రంధము చదువరులచేఁ బ్రోత్సహింపఁబడు గావుత.

ఇట్లు బుధవిధేయుడు,

కాశినాధుని వీరమల్లయ్య,

గ్రంధకర్త.

ఇందువచ్చు పాత్రలు.

:o:

* పురుషులు *

1 సూత్రధారుడు	కథనడుపువాడు
2 వణిక్పతి	కథానాయికతండ్రి
3 సోమయ్య	వణిక్పతి కుమారుడు
4 విదూషకుడు	కథానాయకునిహితుడు
5 భుజంగరావు	కథానాయకుడు
6 ప్రథమద్వితీయులు	భటులు
7 రాజు	న్యాయాధిపతి
8 డంబాచారి, ఉత్తమరావు	వకీళ్ళు
9 రంగిసెట్టి	సాక్షి

స్త్రీలు

1 నటి	కథను నడుపునది
2 కమలాంబ	కథానాయికతల్లి
3 సీతారత్నము	నాయిక
రమణి, సువదన	చెలికత్తెలు

శ్రీ

శుభమస్తు

అవిఘ్నమస్తు

సీతామనోహరము.

ప్రథమాంకము.

నాంది

చ॥ వనథమథించుచోఁ బొడమి పర్వతరాజకుమారి కాతనూ
జుని వశమైన లచ్చిని యశోవిధిఁ జేకొనయుద్ధమాడి గె
ల్చినదనుజారి యత్తరిని లీలగ మోహిని యాటఁగాంచి తా
వెనుకొనినట్టి శంకరుఁ డవిఘ్నముగా మిముఁ బ్రోచుఁ గావుత౯ ॥

(నాంద్యంతమున నటీసూత్రధారులు ప్రవేశించుచున్నారు)

సూ—ప్రేయసీ నేడిచ్చోఁ గూడిన యీసభాసదుల మనోభీష్టసూచకంబగు నాటకంబుఁ బ్రదర్శించుటకై ప్రయత్నించుచున్న నామనంబునకుదగినచరిత్రంబు తోఁచకున్నయది. దీననీవును దోడ్పడవలయును

నటి—ఇంతకుమున్న నేనొక ప్రదర్శనానుకూలంబగు గ్రంథమునుజూచితిని. అయ్యది యేతత్పరిజనమనోహ్లాదకంబని తలంచెదను.

సూ—ఏదీ ఆపొత్తమునిటుతెమ్ము (తీసికొనిచూచి) దీనినిదివఱకు నేనుసుజదివియుంటిని నిక్కముగానిది ప్రస్తుతప్రదర్శనానుకూలమయినదియే.

నటి—ఆర్య దీనినెవరు రచించిరో చూడనిండు.

సూ — కవిత్వశైలినిఁబట్టి తెలిసికోఁ జాలవైతివా? తెల్పెదవినుము.

శా॥ అయ్యా! తావులకర్త మైతనరు పద్యశ్రేణిసంధించి నే
ర్పయ్యారే యనఁగాశినాధకుల దుగ్ధాంభోధిచంద్రుండు లిం
గయ్యారాధ్యసుతుండు సజ్జనగణాహ్లాదుండు నా పేరమ
ల్లయ్యాఖ్యుండు రచించెఁ బ్రేక్షకులకుల్లాసంబుఁ గల్పింపఁగన్॥

నటి — ఇది నాటకలక్షణానుసారముగనున్నదా?

సూ — ఇప్పటి నాటకాదుల కాపట్టింపులు లేవు. ఇఁక నాలస్యముచేయక ఋతువర్ణనము గావింపుము ప్రదర్శన మారంభింతము.

నటి — ఏఋతువునాశ్రయించి పాడవలయును?

సూ — సర్వజనామోదకరంబగు నీవసంతమునుగూర్చియే. ఇటువినుము.

చ॥ తనమదికింపుకాని పతిఁదండ్రిఃధింపఁగ నెంచుచో మనం
బునదిగులొంది పుష్పవనముం దరిచేరెడు కన్యకాతతిన్
గనుఁగొని పిల్చుటో యనెడు కైవడిఁగో వెల లాప్పుచుండఁగో
యని బదులాడుమానినుల కాశ్రయమొక్క వసంతకాలమే॥

నటి — నిజము తామణులకయిష్టుఁడగు పతినివిధించు జనకులెంత మూఢచిత్తులు!

(తెఱఁగో) ఎవరాయాక్షేపించుచున్నవారు?

సూ — చెలీ! తనవెత్తిపాడుపుగా మాటలాడితిమని చీదరించుకొనుచు వణిక్పతి వచ్చుచున్నాఁడు. మనముపోవుదమురమ్ము.

(నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇది ప్రస్తావన.

శుభమస్తు.

అవిఘ్నమస్తు.

సీతామనోహరము.

ప్రథమాంకము.

(వణిక్పతియను నొకవృద్ధుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

వణి—ఆ! ఎవరు నన్నాక్షేపించునది. అవును ఆక్షేపించ కేమి జగమును మాయుటకు మూఁకుడుందునా? లేక లేక యీవృద్ధాప్యమునఁ గలిగిన నాసంతానములోఁ నొకరికేనియుఁ గార్యకరములఁ జేయనైతి. అందులో నాప్రథమకుమార్తెకు,

ఉ॥ పెండిలియీడువచ్చినను పెండిలిసేయక యుంటి, రేపటె
ల్లుండి వయోభరంబున లోకము నింద్యము సేతు రింటిలోఁ
గొండొక కారణంబునను గూఁతురు దల్లియు నిష్ప్రసిద్ధమై
యుండిన యట్టిమేనరిక మొల్లరు కార్యమ దెట్లు సాగునో॥

నాతోఁ బుట్టువు తనకుమారునకు నాబిడ్డ నిచ్చి వివాహము సేయుమనియు లేకున్న మనసంబంధమింతటితో నంతరించిపోవుననియుఁ బలుమారులు నాతోఁ జెప్పుకొని కంటఁదడి పెట్టుకొనుటను జూచి వారిపేదరికమును గుజ్జివాని విరూపమాంద్యగుణములను విచారింపకయే నే నంగీకరింతునని మాయాఁడువారు నన్ను మందలింపఁ బ్రయత్నించు చుండిరి.

తే॥ గీ॥ తెలివిగలయట్టివాఁడైన తెల్విహీనుఁ
డయిన మేనల్లునకొసంగు న్యాయ మొకటి
మొదటినుండియు కులమందు ముఖ్యమయ్యె
దాని నేడెట్లు తప్పింతు ధనముకొఱకు॥

పోనిమ్ము. ఎటులయిన స్వతంత్రించిచేయుదమన్నను,

తే॥ గీ॥ ఆఁడువారలమాటల నవలఁ బెట్టి
పనులు నెరవేర్చు శక్తి మావర్ణమునకు
సాగనేరదు కాని యీసమయమందు
నాకు తప్పకవచ్చె కన్యకను గూర్చి॥

ఏమి సేయుటకును దరియుఁ దెన్నును తోఁచకున్నయది. ఇచ్చిన నింటిలో నిపోరు ఘనమగును. ఈకున్న మత్సహోదరి కంటనీరు బెట్టుకొనును ఉపరి పరమార్థహానియు సంభవించును

ఉ॥ ఐనను బిల్చి నా సుదతి కింతయుఁ జెప్పి మనంబు ద్రిప్పి సం
ధానము సేయఁగావలయు దైవముఁ గూడ ననుగ్రహించి నా
చాసను దానొడంబడచి సర్వవిధంబుల మేనయల్లుఁ డే
దీనిని బెండ్లియాడుటకు దివ్యముహూర్తము గూర్పమేలగున్.

(తిరిగిచూచి) అదిగో! అనుకొనునప్పటికే నాభార్యకూడ నిటు వచ్చున్నది. కొంచెము నెమ్మదిఁగా జెప్పినచో వినకమానునా? మేనల్లునకు పిల్లనిచ్చువారికి పుణ్యలోకగతులు గలుగునందురు భూమియందుఁ బుట్టినపిమ్మట పుణ్యలోకగతులకుఁ బ్రయత్నింపనివారుందురా? కావునఁ దప్పక యొప్పుకొనునని తోఁచెడిని.—

(వణిక్పతిభార్యయగు కమలాంబ ప్రవేశించుచున్నది)

కమ — (ప్రవేశించి తనలో) నా మోహనాంగుని ముఖారవిందము దీర్ఘాలోచనభావమును బొడసూపుచున్నది. దేనినిఁ గూర్చియైయుండునో. ఏముండఁగలదు. కుఱ్ఱవాని వివాహమును గూర్చియే చింతించుచుండబోలు అయినను గనుఁగొందము (సమీపించి ప్రకాశముగా) నాథా! మీరేదియో గాఢాలోచన సేయుచున్నట్లు ముఖభావము తెల్పుచున్నది. నేను వినఁదగియుంటినేని సెలవిండు.

వణి — (తనలో) అడిగినప్పుడే చెప్పినచో సంగీకరించునేమో! (ప్రకాశముగా) ఏమియును లేదు నీకుఁ దెలియని దేమున్నది.

కమ — విస్పష్టముగాఁ జెప్పనిదే తెలిసికొనఁజాలునంత తెలివినాకు లేదని మీరు మాత్రమెఱుఁగరా?

వణి — నీచమత్కారవచనములకేమి లే. అయిననుదెల్పెదను వినుము.

మ॥ చెలియా! పుత్రికిఁ బెండ్లి యీడగుట నీచేతం బెఱుంగుంగదా
యలివేణి! మనమేనయల్లునకు నీయన్ సౌఖ్యముం జెందు స
ల్లలితుండాతఁడు వానికిచ్చినను నుల్లంబారఁగా సౌఖ్యముల్
తలిదండ్రుల్గని పుణ్యలోకమున నిత్యశ్రేయముల్గాంచెడిన్.

కమ — (తనలో) ఈయనగారికి మొదటినుండియు నీవివాహవిషయాలోచనయే. శరీరదౌర్బల్యము కూడ సంభవింపజేసినది పోనిమ్ము. మేనల్లునకిచ్చుట కంగీకరింతమన్న వారిస్థితిగతులు కన్నులారఁజూచుచు నిష్కారణము పిల్లగొంతుకోయుటకు నామనమియ్యకొనకుండె ఈసంగతి చెప్పిన నిప్పటియీయన మనోవ్యధమఱింత వృద్ధికాఁగలదు ఏమేనియగుఁగాక. (ప్రకాశముగా) మనోనాయకా! మీరు చెప్పినమాట వాస్తవమే ఏదేనిఁదగు సంబంధముచూచుకొని శీఘ్రముగా వివాహము సేయుట యత్యావశ్యకము. జాగు చేసిన సాటివారిలోఁ దలవంపులు ఘటిల్లును.

వణి — (తనలో) మేనరికమిచ్చుట కిష్టము లేదనుమాటమిక్కిలి గంభీరముగా వెలిఁబుచ్చినదే! వాగ్గుంభనకు స్త్రీజనములే ప్రథమగణ్యలు (ప్రకాశముగా) తగినసంబంధము కుదిరియేయున్నదికదా!

కమ — ఏదీ?

వణి — మేనరికము.

కమ — మేనరికమా? తగినసంబంధమే ఇదియొకటియేనా? యింకేదైన నాలోచించియుంటిరా?

వణి — నాయభిప్రాయము గట్టిగా వానికీవలయుననియే.

తే॥ గీ॥ నీయభిప్రాయమును జెప్పు నీరజాక్షి
జాగు సేయుటమనకుఁ గర్జంబు కాదు

అనతికాలంబుననె వివాహంబు సేయ
వలయు నీడువచ్చినపిల్ల నిలుపఁదగదు॥

కమ— వారిదరిద్రదేవత మనయమ్మాయినెత్తినఁగూడఁ దాండవముం డుచుఁ గూటికిగుడ్డకు మొగము వాయు నట్లొనరింపవలయునని యా మీయభిప్రాయము. బాగుగ నేయున్నది.

వణి— ఆ! నీమాటలకేమి లే,

తే॥ గీ॥ ద్రవ్యమున నేమి మనకున్న దానిలోనె
వారుకూడనుదినుచుందు రవలయు నేనిఁ.
దోడఁబుట్టిన దానిని దుఃఖిపెట్టి
పరులకిచ్చిన ఫలమేమి పంకజాక్షి.

కమ— తోడఁబుట్టినదాని దుఃఖము తీర్చుటకుఁ గడుపునఁ బుట్టినదానిని వంతఁగుడిపెదరా యేమి? ముందాలోచనలేక మీతండిగారు మీతోఁబుట్టువును పేదలకిచ్చుటచేత నేకదా యూపె విచారమును మీరు తీర్చుటకుఁ బ్రయత్నించుట సంభవించినది. మీరునట్టిపని యే కావించి ముక్కుపచ్చలారని మన చిన్నికుమారునకు నిట్టికష్టములే కల్పించెదరు కాఁబోలు ఇది నాకిష్టము లేదు మఱియొక సంబంధము చూడుఁడు.

వణి— బాగుగాఁ జెప్పితివి దానిభారము మనమేమి మోయుచున్నాము? దానికొమరుఁడు మాత్రము మన పిల్లలయట్టివాఁడు కాఁడా? వాని కార్యకరముల విషయమై మనమాలోచించుట తప్పిదమా?

కమ— తప్పితమే అన్నవస్త్రములకు లేక యల్లాడువాని మెడకొక గుదియబండ కట్టినట్లు భార్యాపోష్యమునుగూడ నొప్పగించుట యుచితమా.

వణి— నీయుక్తి నాకంత సమంజసముగాఁ గన్పట్టుట లేదు భార్యను బోషించుకొనఁజాలని యంతయసమర్థులుందురా? ఏమైనను సరే యీ చిన్నదానిని వానికేయిచ్చి పెండ్లిచేసెదను.

కమ— అట్లు సేయుటవలని నష్టము నాకొకటియుఁ మీకొకటియు గాఁ

డు. ఉభయులకును సమానమే ఈ సంబంధమును జేసికొనుట యందు మనపిల్లదానికిఁగూడ బొత్తుగా నిష్టములేదు. అననుకూల దాంపత్యమువలన సౌఖ్యమును సత్ప్రతిష్ఠయుగూడ సంప్రాప్తము కాగలవు. ఈడువచ్చినపిల్ల కయిష్టుఁడగు వరునినంటగట్టుటయుచితంబుకాదు. పిల్లదానినిఁ బిలిచిమీరును గనుఁగొనుఁడు. ఈచుట్టరికము కూడదని మనసోముఁడుకూడ పలుమారులు ముచ్చటించి యున్నాఁడు.

వణి— నీమాటలునాకుఁ గడునాశ్చర్యమును బుట్టించుచున్నవి.

తే॥ గీ॥ లోకమందున నెవరేని నీకునిష్ట
మా యటంచును బిల్లలనడిగి పెండ్లి
సేయువిధమునగంటిమే చిఱుతగఱిత
లరయనేర్తురె నిజమనోహరులనెపుడు॥

కమ— ఇంటిలోఁ దల్లిపిల్లల కెవరికిని నిష్టములేనపుడు పరమస్వతంత్రులముగ దాయని మీయిచ్చవచ్చినట్లు గొంతును గోయనెంచుట మీకుమాత్రము మహాగౌరవము కాఁబోలును! కడుపునఁ బుట్టిన పిల్లల సేమమారయునివారు లోకములో మీరుతప్ప యింకెవరును గానఁబడరు.

వణి—(తనలో) ఈమెకు నిజముగా కోపమువచ్చినట్లున్నది. పాపము! యీపె చెప్పెడిమాటలన్నియు సహేతుకములుగా నున్నను పరమార్థహాని సంభవించునేమోయను భయముచేతను జెలియలిపై ప్రేమచేతను నామనసున జొరకున్నయవి కావున సామవచనంబులచేతనే ఈచానననొప్పించి కార్యమునానుకూలపరచెద (ప్రకాశముగా) ఓ కాంతామణీ! నీవును దెలియని మూఢురాలివలెఁ గోపించెదవేల? ఇటువినుము,

చ॥ ఘనతరపాపహేతుకము గాదిలియల్లునకీయకుండ నే
ధనికునకో యొసంగుటది తద్దయునక్రమకార్యమందునుఁ
వనరుహపత్రనేత్ర పెరవారలకిచ్చిన నేమిలాభ మ
ల్లునకునొసంగుటేజగతిలో ఘనకార్యము మానినీమణీ॥

కావున,

తే॥ గీ॥ కుఱ్ఱవానినిఁగూడను గొంటె యడిగి
కార్యనిశ్చయమును సేయఁ గడఁగవలయు
నెన్ని కార్యమ్ములున్నను సన్నతాంగి
వానిబిలిపింపుమిపుడు సత్వరముగాను॥

కమ— ఈగొడవనాకేల? నేనుబోయి పిల్లవానినిఁబంపెదను మీరిరువురు నాలోచించి కార్యనిశ్చయము జేసికొనుఁడు.

వణి—మంచిది నీవట్లుసేయుము

కమ—(నిష్క్రమించుచున్నది)

వణి— ఈబాంధవ్యమునుగూర్చి వీరికింత పట్టుదలతగునా? పేదలైకదా వీరుసెప్పెడి యభ్యంతరము కలిమిలేములు కాపురము సేయునా? బందులొడలునుగావచ్చు నొడలుబండ్లునుగావచ్చును ఇదికాక కురీపియందు రేమో, యాసంశయమును దీర్చుటకు వాఁడౌషధము సేవించుచునేయున్నాఁడు కదా! అయినను గుఱ్ఱవాఁడేమి సెప్పునో కనుఁగొందము (తిరిగిచూచి) అదుగోవచ్చుచున్నాఁడు.

(సోముఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

సోము—(ప్రవేశించి) తండ్రీనమస్కారము నన్నేటికిఁబిలిపించితిరి?

వణి— నాయనా రమ్ము కూరుచుండుము నీతోనొక్క విషయంబున నాలోచించుటకునై పిలిచితిని సావధానముగా వినుము.

సోము-(తనలో) మాతల్లిగారు నాతోనంతయుఁ జెప్పియేపంపినదికదా ఆవిషయముకే మరలముచ్చటించును యీసందర్భములో నమ్మగారి యభిప్రాయమే సమంజసముగానున్నది. అయినను దండ్రిగారేమి చెప్పుదురోగనుగొందము (ప్రకాశముగా) జనకా సెలవిండు.

వణి—(తనలో) వీనికంతయుఁ దల్లినూరిపోసియే యుండును అయినను జెప్పిచూతము (ప్రకాశముగా)

మ॥ తనయా నీ మనహోదరీమణిని సీతారత్నముం బావరాముసకున్వేడ్కనొసంగి పెండ్లిసలుపన్ మోదంబుగ న్లెన్నదిన్

మనమారీతిని సంప్రతించుటకు మీమామ తన్నిన్నుర్ బిల్చితిర్
జనుమార్గంబును నిశ్చయింపుము కులాచారంబు పోకుండఁగర్॥

సోము—(తనలో) విన్నదానికంటె నధికమగు సంగతు లేవియును లేవు ఈయనకు మేనల్లునకే యీవలెనన్న పట్టుదలయేల కలిగినదో తోఁచకున్నది ఇట్లని చూచెదను (ప్రకాశముగా)

తే॥ గీ॥ తండ్రినియమించు విధినన్యథాకరింపఁ
దప్పటంచును దెలిసియుఁ జెప్పుచుంటి
నీడువచ్చినపిల్లల యిష్టవిధిని
జరుపఁబూనుట కజ్జంబు జనకమనకు॥

వణి— (తనలో) అహా అనుకొనినంతయు జరిగినది తనయిష్టమునంత యు వీనిఁగూడ నూరిపోసియేపంపినది యించుకకోపగించి చూచెదను. ప్రకాశముగా)

తే॥ గీ॥ ఓరిమూర్ఖుఁడమితిమీరి నోరికెట్లు
వచ్చునట్లాడుచుంటివా భయమువిడిచి
సంప్రతింపుగ నడిగినఁజఱముమిగిలి
యుద్దదిద్దంబులాడెదవా ఖలుండ॥

సోము—(తనలో) అయ్యోనాజనకుఁడు నన్నునిష్కారణముగఁగోపగింప బూనినాఁడే యీయనగారిపద్ధతి నాకుఁదెలిసినప్పటి నుండియు నింతే తాఁబట్టినకుందేటికి మూడేకాళ్ళనుటయే కాని యాలోచన యెంతమాత్రమును లేదు. (ప్రకాశముగా)

తే॥ గీ॥ కోపగింపకుమయ్యనేఁ గుఱ్ఱదాని
నడిగిచదియింతునింకొక్క యామమునకు
జనకయాలోనవేఱొక్క పనినిఁజూచు
కొనుడుతొందర పడఁగార్యమునకుమేలె॥

వణి— (కోపముతో) కుఱ్ఱవానినడిగిన విమ్మటఁ జెప్పెదవా నీయిష్టము ను నీవారి యిష్టమును లేనిచో నేనీకార్యమును సేయఁజాలనేమి? వీలిచి యడిగితినికదాయని విఱ్ఱవీగుచున్నారు కాఁబోలును కానిం

డు. మీరలెట్లడ్డగలరో చూచెదనుగాక.

సోము-(తనలో) అయ్యో! యీయనకీ దురాగ్రహమేలో కో ముందు వెను కల నించుకయు నాలోచింపకున్నాడే యిట్లగుగాక (ప్రకాశముగా) తండ్రీ మీ ప్రయత్నమును గాదనఁజాలువారెవరు? పెండ్లియైన పిమ్మట యావజ్జీవమును మగనిదాస్యములో నుండవలసినదికనుక నాసహో దరి యభిమతమును గూడఁ దెలిసికొని వచియింతునంటిని యిందేమి తప్పిదమున్నది.

వణి—తప్పిద మేమియును లేదు లెమ్ము.

క॥ ఏమైనను మేనల్లున
కీమగువనునీయ నిశ్చయించితిమీరక్
భామామణి యొప్పునటుల్
సామంబునఁ జెప్పిరండు చయ్యనసీటకున్॥

సోము-మీరు నిశ్చయించిన పిమ్మట నేనడిగి చెప్పవలసిన దేముండును. చెప్పినదానిని సరియయిన యాలోచనలోఁబెట్టనప్పుడు నేనేమి సేయ గలను. అననుకూల దాంపత్యము కుఁ మును జెడఁగొట్టుననుట మీరెఱుంగనిదికాదు. తక్కినకులములమాట యెట్లున్నను మనకులపువ నితలలో నేకారణముచేత నేమి చెడునడవడి కలవారరుదు అట్టి యెడ,

క॥ అరసియు నరయక యీగతి
జెఱుతఁపుఁ బంతిమునకూని సెట్టికొలమ్ముల్
జెఱుపఁదలంచుట తగవే
గఱితలసాహసముచేటు కల్పింపదొకో॥

వణి—నీమాత్రము నాకాలోచన లేకపోలేదు తెలిసియుఁ దెలియని నీప్రసంగమును విస్తరింపకుము నేను గ్రామాంతరమునకుఁ బోయి వచ్చునప్పటికి యంతయును సిద్ధముచేసి యుంచుము. రేపటియస్త మీబుధవారమునాడు మంచిసుముహూర్తము కలదని మనపురోహితుఁడు నాతోఁ జెప్పియున్నాఁడు విచారించి వచ్చెదను.

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

సోము—అకటా పూర్వకాలపు హిందూమతోద్ధారకులు బాల్యవివాహములును వధూవరుల యిర్వురి యిష్టమును విచారించక తలిదండ్రుల యిష్టానుసారము గావించు వివాహములును జేయవచ్చునని నియమించుట ప్రస్తుతకాలమునకు మిక్కిల విపరీతమయి పరిణమించినది. అట్లుజరుపుచుండుట చేతనేకదా,

చ॥ సరసిజనేత్రులందు వ్యభిచారము హెచ్చె తటస్థమైనచో
పరులనుగాసి వెట్టె బలవన్మరణంబులఁగాంచగల్గు ని
ర్వరకు నయిష్టమైనపుడు భూమినివింతలు పుట్టుటన్న న
చ్చెరువగునే గ్రహింపకిటు శీలముబాపుట యుక్తమానొకో॥

అయినను జిన్నవాఁడనగు నేనేమిసేయఁగలను నిష్కారణముగా నాతండ్రిగారు నన్నాదరముచేసి యుండిరి. ఇప్పటికయినను పెద్దలందరు నొక్కమాట నచుకొని ప్రస్తుతప్రపంచస్థితికిఁ దగినట్లు వివాహములు గావించినచో నెంతబాగుగానుండును (తిరిగిచూచి) అదిగో మాయమ్మయు నాసహోదరియు నిటువచ్చుచున్నారు. ఏమాలోచించుకొనిరో తెలిసికొనియెదను.

(కమలాంబయు నా పెనూతురు సీతారత్నమును ప్రవేశించుచున్నారు.)

సోము—అమ్మా నాన్నగారు కొండొకకార్యమునకయి యవలకుఁబోయినారు తానుతిరిగివచ్చునప్పటికి మనమువ్వురము నాలోచించి ఆయన యిష్టానుసారముగాజరుపుటకు సిద్ధముగానుండవలయునట అమ్మాయితో నిదియంతయుఁ జెప్పితివా?

కమ—ఆ! నేను చెప్పడమయినది. నీవుకూడచెప్పి లేదనిపించుకొనుము.

సోము—(తనలో) జనకునాజ్ఞ నిర్వహించక తప్పదుగదా నావిధిప్రకారము నేను చెప్పిచూచెదను. (ప్రకాశముగా)

కమాచిరాగము—ఆటతాళము.

(బాలరావేమట్టు)

చానన్నిన్ను మేనబావకు సలలితంబుగ పెండ్లిసేయఁగ।
జనకుమనమున నిశ్చయించెను సమ్మతింతువె చెలియలా॥ చాన

సీత — అన్న నన్ను ఖిన్న జేయుగఁగన్న తండ్రికి గలిగెఁగా।
ఇన్ని యేటికినన్నతని కీమన్న మడిసెద విన్నవింపుము॥ అన్న
సోము — ఎవరుసెప్పిన చెవినిఁబెట్టడు యువతినీదగుకర్మవశమున
నవసరంబుగ నెవియుఁజూడక కువలయాక్షి రోకోప మొందుచు
సీత — ముందు వెనుకలజూడనెంచకఁ ముందుఁడైనవానికినొసంగిన।
నెంచునో యే వేళనో నాయిందుశేఖరలోక మేగెద॥ అన్న
సోము — జనకునానతిమీరఁబోకుము వనితదుగఁ గతిగ లైదుగ।
జనన మొందగఁ జేయువేళను వనజనేత్రుడు వ్రాయు రీతిని॥చాన
సీత — విధివశంబునఁ బ్రధివిలోబడి యధమవిధమును గూర్చిచింతిల।
వృధయకాకెటు మనలకుమనోరధముతీరును సోదరా॥ అన్న
సోము — (తనలో) అకటా! ఈమెమనోనిశ్చయము కడు లెస్సగానున్నదే! నాతండ్రిగారికిని నాచెలియలికినిఁగల పరస్పర భేదాభిప్రాయములను బట్టిచూడ దురంతమగునొకయల్లరి పుట్టునని తోఁచుచున్నది. నాశక్తి కొలఁదిని ప్రయత్నించి యీమెయొక్క యభిప్రాయమునుఁ మార్పజూచెదను (ప్రకాశముగా) అమ్మాయి (జతిమాలుటనభినయించుచు)

తే॥గీ॥ ఆడువారికిస్వాతంత్ర్యమన్నమాట
సున్నయనినీ వెరుంగవే చిన్ని చెల్లి
తండ్రిమాటనుమీరుట తగవు కాదు
చదువుకొన్నట్టినీబోటి సుదతి కెపుడు॥

సీతా — అన్నా! నీవుగూడనిష్కారణముగా నన్నుకోపగింపనెంచితివా?
చ॥ వనితకుఁబుట్టువాదిపడి వత్సరముల్పయి మీరుదాఁక త
జ్జనకికిఁదండ్రికిన్వడఁకు చందముపై మృతినొందుదాఁక భ
ర్తనుమతిపుత్రులఁగనినఁదద్దయుభీతిలుచుండుచందముఁ
వనజభవుండువ్రాయుటది పాక్షికవృత్తిగు కాకన్యాయమే॥
కన్నతలిదండ్రులుగాని చేసికొనినభర్తగాని కడుపునపుట్టినబిడ్డలుగాని యాఁడుదానికేడుగడగానుండి వారికనుకూలమగు విషయములనన్నిటినిచారించి నెఱస్తవేరనియేకదా స్త్రీలకస్వాతంత్ర్యమును నియ

మించినది. తద్భిన్నాచరణులైన జననీజనక భర్తృపుత్రాదులకు కాంతాజనములు మాత్రమేలలోఁబడవలయును?

సోము — అమ్మాయి! తండ్రిగారుమాత్రము నీకేమియుపకారము చేయఁబూనినారు? నిష్కారణముగ నేలతర్కించెదవు.

సీతా — అన్నా? ఇంకేమి చేయవలయును. ఇట్టి ప్రయత్నములు చేతనే కదా లోకలోములోని స్త్రీసంఘములో ననేకులకు దుర్వారమగు దుర్గతులు సంభవించుచున్నవి.

సోము — ఎందువలన?

సీతా — ఎందువల్లననియా? ఇటువినుము.

తే॥ గీ॥ మనువకిష్టంబు లేనట్టి మగనిఁదెచ్చి
పెండ్లి సేయుట చేతనే బిసరుహాక్షు
లందుఁ జెక్కుఱుగుణహీనలగుచు వ్యభిచ
రించి శీలంబు పాడొనరించుచుందు॥

శా॥ ఈడుల్ జోడయి యొండొరుల్ వలచి స్నేహేచ్ఛన్ వివాహంబునన్
గూడన్ గుడ్డకు లోపముండక మహోత్సాహంబుగా దంపతుల్
క్రీడల్ సల్పుచు గాఢమౌ వలపునన్ రేలుంబవల్పుచ్చుచో
బాడుంబుద్ధులు పుట్టునే పడఁతు లవ్యక్తంబుగానుందురే॥

ఆఁడుపిల్లలబాధ్యత వహించినప్పుడు జననీజనకు లివియన్నియు స్వయముగా నాలోచించుటే విధ్యుక్తము కానిచో వారినిర్ణయములు పుత్రికలచే నెట్లంగీకరింపఁబడును.

కమ — నాముద్దుపట్టీ! నీయురిపెముచు జెల్లించుటకేగదా నీతండ్రిగారి ప్రయత్నమునకు బూనియున్నది. నీమంచిచెడుగుల నాయనమాత్రము విచారింపకుందురా.

సీతా — (తనలో) తండ్రిగారొనర్పఁబూనినది తనకయిష్టమైనను భర్తృతిరస్కారమునకు వెరచి పైకూరకిట్లనుచున్నది. (ప్రకాశముగా.)

శా॥ అమ్మా మీసుతవిన్నపంబొకటి న్యాయంబైన సమ్మతిఁజే
కొమ్మా సుందరవిగ్రహుండగుచు నాకుం జోడునౌవానికీ

విమ్మా మేనరికంబటంచునను నట్టేటం బడ౯ద్రోయమో
దమ్మానాకు సుఖోదయమ్మునకుఁ గాదా పెండ్లిగావించుటల్॥

తే॥ గీ॥ అమ్మ నవమాసములు మోసి నట్టినీవు
దయను విడనాడినావె నాతండ్రివలెనె
మీకు నిర్వ్యారకుడుగాని నాకుభూమి
పైన మనియున్న నొక్కింత ఫలముగలదె॥

క॥ ఆజన్మాంతము పతి కే
యోజ౯దగుసేవసేతు నొల్లమికతన౯
నాజన్మంబిటు దుఃఖప్రుఁ
భాజనముగ సేయమీకుఁ బాపముగాదె॥

(బేహాగ్ రాగము—ఏకతాళము.)

(భూపతెనూపరితాపముదీరిచి మట్టు)

సోమ—సోదరినీదగు వాదములనువిడి। సాదరమునసమ్మోదముగనుమా
కాదనని కేదయినా। రాఁదగులాభము కనఁబడఁజాలదు॥ సో॥—

సీతా—ఏటికిబూటకి మీగతిచేసెదు। తేటతెల్లముగఁ దెలిసియు మో
మోటమున౯। మాటవిన౯। జేటగుసోదర చెప్పకుమీయెడ॥ నే॥

సో—ఈయెడనాయన చేయుటమానదు। చేయుచునాయము చెల్లదుసుమ్మీ
దాయలలో హేయముగాదా! యోచెల్లెలతప్పకవినుమా॥

సీ—అనయమువనితలకనపాయమ్మగు। పసిబూనుట యేఘనముగుఁ గాకెటు
తనదగువర్తనముసుమా। ననిచోఁగాఁదగుపని చూచెదపై॥

వణి—(ప్రవేశించి తనలో) ఓహో మాసీతారత్నముమాటలు బహు
కఠినముగానున్నవే. ఆపెకీసంబంధము బొత్తుగా నిష్టములేదనుట
యే నిక్కముగాఁ గనఁబడుచున్నది. అయినను స్వయముగా నేను
బోయి నాలుగువేలరూకలు నగలక్రింద నిచ్చునటుతేర్పఱచి మాట
యిచ్చివచ్చితినిగదా! తప్పు టెట్లు? వీరిసంభాషణ విననట్లే నటిం
చి కర్తవ్యమును దెల్పెద. (ప్రకాశముగా) కుమారా! సంబంధ

ము నిశ్చయించుకొనివచ్చితిని. కట్టుబాటులన్నియు మన కనుకూలముగానే కుదిరినవి.

చ॥ అనువుగ జేసివచ్చితి సహస్రచతుష్టయ రూప్యముల్ నగల్
మనకొకచీరలైదు మరిమంగళహారతి పళ్ళెరంబునం
దున శతరూప్యముల్ పయిచతుర్థగునుర్ నడవళ్ళక్రిందమా
కొనిమిడివంద లేర్పఱచి యీ బహుళాష్టమి లగ్నముంచితిన్॥

తే॥ గీ॥ మనప్రయత్నంబులన్నియు మనము చేసి
కొనుట యావశ్యకంబయ్యె కొమరిం బెండ్లి
కూతు జేయింపు మెల్లుండి గుమతగముగ
నలరి తరలివచ్చెదరు వియ్యాలవారు॥

కావున నీవు తత్క్షణంబ ముద్రాలయమునకేగి శుభపత్రికల నచ్చొత్తించి బంధువులందఱికిం బంపి యాహ్వానపఱుపుము.

సో—తండ్రీ చిత్తము సెలవుగైకొనెదను. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

వణి—కాంతామణీ! నీవు కడుజాగరూకురాలవై పనిబాగులవారిచే ప్రయత్నమంతయు సిద్ధము సేయింపుము. కార్య నిర్వాహకమంతయు నీవలననే కాఁదగినది ప్రతిష్ఠా ప్రతిష్ఠలు మననెత్తిపైబడును. నీవిక తడయకపొమ్ము.

కమ—నాథా! మీయభీష్టమున కన్యథాకరించువారెవరు. (నిష్క్రమించును.)

సీతా—(తనలో) నాయభిప్రాయము జనకుని చెవినిగూడ బడవైచి యుంచుట యుక్తమని తోచెడిని (ప్రకాశముగా.)

తోడిరాగము ఏకతాళము

(మేరకాదు నా మనవిని వినుము మట్టు.)

మేనరిక మీ కొనకుము జనకా
మనోంబుజమ్మున బూనకకినుక॥ మేన॥
నా మనంబునందునలవరి పూరుషునకు
నన్నొసంగుటన్న మీకు గన్నతండ్రిలక్షణంబ॥ మేన॥

వణి— (తనలో) ఓహో! ఈమె తనయభిమతంబును నాకుకూడ దెలుప సాహసించినదే. ఇందున కెడమీయకూడదు. (ప్రకాశముగా) ఛీ నిర్భాగ్యురాలా సిగ్గువిడనాడి నాతోఁగూడ నడ్డదిడ్డముల జెప్పుచుంటివా చాలునిక నోరుమూయుము. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

సీతా— అకటా! కన్నతండ్రిఁగదా యని నాయభిమతమును జెప్పికొనబోవ సహజమునకుమించిన కాఠిన్యము నువహించి నాజనకుండు చీదరించుకొనుచు నావలకుఁబోయె ఇకనా మొరాలకించువారెవరు భూమియందున సృష్టించునవుడా స్రష్టనానొసట నెట్టువ్రాసెనో యట్లుజరుగును నేను చింతించినఫలమేమి నాయిష్టదైవంబగు శంకరునిగూర్చి ఇంచుక ప్రార్థించుకొనెదను.

(తోడిరాగము ఏకతాళము.)

(శంకరాబ్రోవరామట్టు.)

ఈశ్వరా కావరా।
నామనోరథంబుదీర్ప రారావేగ ॥నీశ్వ॥
అనయంబునిన్ను నే మనమందు నెంచెద।
ఘనముగఁబ్రోవర కామాంతకా వేగ ॥నీశ్వ॥
నన్నునొక్క మూర్ఖునిమెడఁ గట్టజూచెదు।
జనకు నెమ్మనంబు మరలింప రా వేగ ॥నీశ్వ॥

ఇతి శ్రీమత్కాశీనాధుని వీరమల్లయారాధ్య
విరచిత సీతామనోహరనాట
కంబున ప్రథమాంకము.

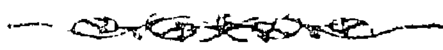

శుభమస్తు.

అవిఘ్నమస్తు.

సీతామనోహరము.

ద్వితీయాంకము.

(విష్కంభము.)

(రమణి, సువదనలను నిర్వురు చెలికత్తెలు ప్రవేశించుచున్నారు)

రమ — సఖీ; మనసీతారత్నము పెండ్లిచేసికొనినని బిఱ్ఱబిగిసి చివఱకు మేన బావగారినే కట్టుకొన్నదే మొదటనే బెట్టుసేయకయున్నచో గౌరవముగా నుండెడిదిసుమా!

సువ ఆమె కిప్పుడు మాత్రము గౌరవహాని యేమి సంభవించినది? ఆమె పట్టుదలకేమియు భంగము కలుగనే లేదు.

రమ— భంగము కలుగలేదా: బాగాయె నీపలుకులు మిక్కిలి వింతగానున్నవే పెండ్లికిని మొన్న గర్భాధానమునకునుగూడ పేరంటము చేసిన నీకు మఱతప్పుచున్నదా యేమి?

సువ— పెండ్లియైనంతమాత్రముననే యాతఁడాపె పెనిమిటియైనాఁడను కొంటివా యేమి?

రమ — ఏల కాఁడు? ఎట్టివాఁడగును?

సువ— సీతారత్నమతనిని మనస్సాక్షిగా వరింపకుండుటచే నతఁడు భర్త కాఁడు కన్యాపురుషులిరువురను పరస్పరానురాగము కలవారయి యొండొరుల వరించునపుడు భార్యాభర్తలగుదురు స్వయంవరము కానిచో యితరులు బలాత్కారముగ వేడుకలుగావించుకొన్నంతమాత్రమున నది పెండ్లియగునా? అట్టిస్త్రీపురుషులు దంపతులగుదురా.

రమ — దంపతులే కానిచో సీతారత్నము గర్భాదాన వైభవమున కెట్లొడబడినది?

సువ — అదియును బూటకమే ఆనాఁడు కల్పితభర్తయగు సీతాపతికిఁ బరాభవముతప్ప మఱేమియుఁ గాలేదు.

రమ — చెలీ ! యీచరిత్రము కడునద్భుతముగా నున్నది సుమీ ! ఎటువంటి పరాభవము జరిగినది ?

సువ — ఆనిషేకముహూర్తమునాఁడు తల్లి మొదలగు స్త్రీజనముల ప్రేరణముచేఁ గొందఱు స్త్రీలు పట్టి బలవంతముగా సీతారత్నముగదిలోనికిఁ ద్రోయఁబడిన పిమ్మటఁ గవాటమును మఱియొక కాంతారత్నము బంధించినది.

రమ — తరువాత నేమిజరిగినది ?

సువ — మనచెలికత్తె లోపలికిఁబోయి నిజమనోహర సంయోగావాప్తి కొఱకయి పూనికతోఁ బరమేశ్వరునిఁగూర్చి ధ్యానించుచు యోగముద్రధరించి యొకమూల గూర్చుండెను. అప్పుడా నిరర్థక పురుషుఁడు సీతారత్నముయొక్క యసమాన యోగినీవేషమును గాంచి మనంబున నచ్చెరువొంది సాగిలి పాదాక్రాంతుఁడై యంతటి నుండియు నామె ప్రశంసయే తలపెట్టక కొండొకగదిలోఁ దనగుట్టు బయల్పడకుండునటుల నిద్రించుచుఁ గాలము గడుపుచున్నాఁడట.

రమ — ఇదంతయు నీకెవరు చెప్పిరి ? యీయుదంతమంతయును నమ్ముటకు శక్యము గాకున్నదే !

సువ — నీయట్టి మూర్ఖరాంద్ర కటులనే కనఁబడుచుండును లెమ్ము. ఇదినాతో మన సీతారత్నమే రహస్యముగఁ జెప్పినది. మరల నెవ్వరితో ననకుసుమీ ?

రమ — లేదు నీతోడు. నిజముగఁ జెప్పను కాని నిజమనోహరసంయోగావ్యాప్తికొఱకంటివే యానిజమనోహరుడెవఁడు?

సువ — అతఁడు మనభుజంగరావే.

రమ — అటులనా ? వారిరువురికి నీడును జోడును జక్కఁగా సరిపోయినది. కాని వారికి సంయోగ మెట్లుసంభవింపగలదు.

సువ — దానికిఁదగునేర్పాటు గావించి యిటు వచ్చుచున్నాను. బ

హులుస్వల్పకాలముననే యూతేఁడు రాఁగలేఁడు. వీరిరువురకును గూటమి సంభవింపఁగలదు. నీవే చూతువు లెమ్ము.

రమ—వీరి రహస్యసంయోగము బయల్పడినచో లోకులీ యిరువురిపై వ్యభిచారదోష మారోపింపరా?

సువ—ఆరోపింతురుగాక ప్రాపంచకమాయాచిత్తులైన లోకులేమను కొన్న నేమిలాభము పరలోకదూష్యము కాదుకదా.

రమ—లోకులమాట నటుంచుము ఈపెయొక్క జననీజనకులు మాత్రము దీనికి హర్షించి యూరకుందురా?

సువ—ఊరకొనకున్న నీపాపమంతయు వారిపాలే యగును బలాత్కారముగా నొకరి కంటఁగట్టుటకు వీరికధికారముకలదా?

రమ—అటులైన నీవిప్పుడెచ్చటికిఁ బోయెదవు?

సువ—ఈసమీపముననే యుద్యానవనమందు మనసీతారత్నమున్నది. పోయి యూపెను గలిసికొందమురమ్ము. (నిష్క్రమింతురు.)

(ఇది విష్కంభము.)

(ఉద్యానవనమందు సీతారత్నము ప్రవేశించుచున్నది.)

బేహాగ్ రాగము అటతాళము.

(ఔరానారీ మట్టు)

అకటమదనా వికటంబుతగునా॥ అ॥
సుకుమారినగునన్ను గికురింపనగునా॥ యు॥
సరసిజనేత్రుని సాన్నిధ్యమునకు
వరకరుణను జేర్చి తరియింపరాదా॥ యు॥
అరుదగునాతనో హరసంయోగమున
దిరుగుచుసంతోష భరమొందకుండ॥ న॥
రావుకులార్ణవ ప్రభువుభుజంగ।
రావుకౌగిటనలరా రకమును పే॥ యు॥

పదునుటమ్ముల నెదగుదియించుచున్న మదనుని గదురుతనము

నన్నుఁ ద్రిదశలోకమున కంపునట్లున్నది కాని బ్రదుకనిచ్చునట్లు లేదే! ఏమి సేయఁగలను?

ఉ॥ రావుకులాబ్ధిచంద్రుఁడు సుకప్రతిభాసమ దేహుఁ డార్యుఁడున్
భావజరూపవిగ్రహుఁడు భవ్యకులాబ్జమధువ్రతుండు సం
భావితమైత్రిపాత్రుఁడు కృపారసమూర్తి భుజంగరాయశో
భావహనామకుండునను భావజకేళినిఁ దేల్పరాఁడొకో॥

సీ॥ రాకున్న నేరీతిఁ బ్రాణముల్నిలుపంగఁ జాలుదునిఁక నిమేషంబు గాని
ప్రాణము నిల్పిన భావజతాప మెక్కరణి నే భరియింతుఁ గలతమాని
భావజ తాపంబు భరియింపగల్గినఁ బేరాసవోవునే పెనుగుఁ గాని
ప్రేరాసవోయిన నా రాముచిత్రముల్ మరపురానిచ్చునే కఱపు గాని॥

తే॥ గీ॥ మరపువచ్చిన మాత్రాన మంతనంబు
విడువనేర్తునె యౌవనవేదనంబు
పట్టిపల్లార్చుచుండంగఁ బ్రాణసమితి
నిలుచునను మాటయనవట్టి నీళ్లమూట॥

ప్రాణాసక్తిత్యజించిన మనసునకిట్టి సంకటములుండవు కదా ? (ఆశ్చర్యము) ఆహా! ఇంతలోనే యింతతొందరపాటు నాకుఁ జెల్లునా? నా తెలిమికత్తెయగు సువదనను పంపియుంటిని యామె యేయుక్తియో పన్ని నా మనోహరుని నాకడకుఁ గొనితేఁగలదు.

సీ॥ డెందమా నీకు నానందంబు గలుగును
గొందలంబందకు జెందు శాంతి
హృదయమా వెఱవకు సదయుండు నినుఁ జేరి
ముదమొందఁగాఁ జేయుఁ గొదువఁ దీర్చు
చిత్తమా భయమేల హృత్తటంబున నిన్ను
హత్తు నీ చెలికాఁడు కత్తలమున
మనమ భీతిలఁబోకు మనసిజరూపుండు
కని నిన్నుఁ గూడి మంతనములాడు

తే॥ గీ॥ నీదు గాఢానురక్తియు నీదు చెలిమి
కత్తె తెలుపంగఁజనె నీనిమిత్తమిపుడు
సుంతయోర్పును బొందుము వంతనొంద
నేలయరుదెంచె ధవుఁగూడు కాలమిపుడు॥

ఏమో! నాలోనేను సరిపెట్టుకొనుట యేకాని యిదియంతయుజరుగునా? నామనస్తాపముతీరునా?

తే॥ గీ॥ నామనోహరుతోఁగూడి కామకేళిఁ
దేలుకాలంబునాకుఁ బ్రాప్తించుదాఁక
మదికినూరటజనియించి కుదటపడునె
ఘనతరంబైనకలతను గాంచుఁగాక॥

కలతనుగాంచుట నిక్కమేకాని ఫలముగనుటయదృష్టసాధ్యము వజ్రపంజరమునుబోలిన యీమాడుగుపై కతఁడెట్లురాఁగలఁడు?

క॥ (శ్రీ)రామాసుతుఁబోలిన
యారావుకులీనుతోఁడ హర్షమునను నీ
యారామపుఁబొదలఁగలిసి
మారాగమమునను దేలు మాత్రముగలదే॥

దయామయుండును ఘటనాఘటనసమర్థుండునగు నీశ్వరునికరుణనాయందున్నచో నీపని నెఱవేరకపోవునా?

ఉ॥ ఓపరమాత్మ! శంకరుఁడ! యోసకలాత్మసమానపోష మ
త్తాపముదీర్పఁగాఁదగును దారగుణుండు భుజంగరావురీ
దాపునఁజేర్చితావులను దప్పఁగనుండిన నాదుప్రాణముల్।
నీప్రభుశక్తిచేమరల నిల్పఁగవేడెద నాదరింపవే॥

(తిరిగిచూచి) అరుగో! నాచెలులిరువురును నామనోగతకార్యమును నెఱవేర్చి యిటువచ్చుచున్నారు ఎదురుగాబోయి యడిగెదను (అని లేచుచున్నది)

(రమణి సువదనలిరువురును ప్రవేశించుచున్నారు.)

(ఎదుటకు వచ్చి కవుఁగలించుకొని) సఖులారా కాయమా? పండా?

సువ—ఫలవంతమయిన నీమనోభూజమునఁ గాయలేలయుండును పండే?
సీతా—అటులయిన వచ్చియున్నాఁడా.
సువ—ఇద్దఱును గలిసివచ్చుచున్నారు.
సీతా—ఇద్దఱెవరు?
సువ—నీమనోహరుఁడును వానిసహచరుఁడగు విదూషకుండును గలిసివచ్చుచున్నారు.
సీతా—(సిగ్గుతో) చేటీ తానువచ్చెడిపనికి పరపురుషునితోఁ గూడివచ్చుట కెట్లంగీకరించినాఁడే.
సువ—(నవ్వుచు) నీవుపూనుకొనినపనిని మాతో నెట్లు సంప్రతించి నెఱవేర్చుకొనుచుంటివో యట్లే.
సీతా—నాప్రాణసఖులరగు మీకును నాకును నభేదగుణ ప్రతిపత్తిగలిగి యుండుటచే మీకెఱిగించుట కొప్పుకొంటిని.
సువ—వారును బ్రాణస్నేహితులగుటచేతనే కలిసివచ్చుచున్నారు.
సీతా—చెలీ యాతనియెదుట నామనోహరునితో మాటలాడుటకు సిగ్గుచే నోరురాదేమోయని భయమగుచున్నదిసుమీ.
సువ—మీరిరువురును మాటాడుసమయము వచ్చుసరికి మావలెనే యాతడును దొలఁగును నీకాభయమక్కఱలేదు లెమ్ము.
సీతా—(సంతోషముతో)

తే॥ గీ॥ ఎన్నిజన్మము లెత్తిన ఋణముతీర్పఁ
జాలనంతటి సాయంబు సల్పినావు
నిన్నుఁబోలిన చెలికత్తెలున్న వనిత
కావయంతయు లోపంబు నావహిలునె॥

సువ—నీస్తోత్రపాఠములకేనర్హురాలనుగాను చెలిమికలయప్పుడొండొరులు సాయమొనరించుకొనుట విధికదా నన్నేటికగ్గించెదవు అదుగో నీచెలికాఁడు వచ్చుచున్నాఁడు స్వప్రయత్నమున నీవుండుము
సీతా—ఏడీ నాకుచూపింపుము.
రమ—అదుగోకనుచూపు దూరమున నారాజమార్గమున వెంబడిహితునితోఁగూడి వచ్చుచున్నాఁడు.

సీతా — అవునే మున్నొకసారి నేనీతని జూచినప్పటికంటె నిప్పుడుమఱి
యు తేజముఁగలిగి ప్రకాశించుచున్నాఁడు.

సువ — వయోవతివయి మదనావేశమునఁ జూచునీదృష్టికి నీవలపుకాఁడ
టులనే కనబడును లెమ్ము.

సీతా — అటుకాదు నిజముగా వానికి తేజము హెచ్చినది.

తే॥ గీ॥ అతనిధీరతయాతని యందమతని
ముఖవికాసము వెడదయురమ్మునుగనంగ
నమరనాయకుఁడో కాకకమలశరుఁడొ
యనుచుఁదోఁచెడు తనుకాంతి యమరియుండె॥

సీ॥ వానిప్రక్కను జేరి పరిహాసములనాడు
తరుణిభాగ్యమునెన్న తరముగాదు
వానికౌఁగిటఁ జేరి వదనంబుముద్దాడు
వనితమోదమునెన్న వశముగాదు
వానిపజ్జనుపండి బంధనారతిదేలు
వెలదిసౌఖ్యమునెన్న వీలుకాదు
వానిముంగిటనిల్చి ప్రణయోక్తులనుబల్కు
కాంతతీరెన్న శక్యంబుకాదు.

తే॥ గీ॥ వానిముంగురుల్ మునివ్రేళ్ళవలన దువ్వ
నతివయుల్లాసమెన్న సాధ్యంబుకాదు
మగువనీదైనచాతురీ మహిమచేత
నట్టిచెలికాని పొందునా కమరనుండె॥

సువ — చెలీ యాతఁడు దగ్గరఁ జేరక మునుపే నీలోనీవయుబ్బొబ్బౌరు
చుంటివేమే? మనసు నంతగా బట్టజాలకున్నావు కాఁబోలు.

సీతా-అవునే అదేమికారణమోకాని నాశరీరము బులకాంకురమయిప
ట్టరానిసంతోషమునమైకము గ్రమ్ముచున్నదే. కన్నులు మూసి
కొనివచ్చుచున్నవి.

సువ — అటులయిన నీతిన్నెపయిఁ బరుండుము మేమిరువురము నించుక
[illegible]

సీతా—(కన్నులుమూసికొని పరుండును.)

సుమ—ఓసీరమణీ చూచితివా ! దీనికి మదనతాపజ్వరమున నొడలెట్లు గ్రాగుచున్నదో రమ్ము. మనము కొంచెము శైత్యోపచారముల నొనరించుదము.

రమ—(ఒడలు పట్టిచూచి) పాపమెంత వేడిగా నున్నది. నేనుబోయి మంచిగంధమునం బన్నీరు గలిపితెత్తునా.

సుమ—శీఘ్రముగాం గొనిరమ్ము. నీవు వచ్చుదనుక నేనుపచరించుచుండెదను.

సుమ—అదుగో ! భుజంగరావు తన సఖునితో ముచ్చటించుచున్నాండు. నేనీమరుగునుండి వీరిప్రసంగమును వినుచుండెదను. (అని ప్రక్కకుం బోవుచున్నది.)

(అంతయథోచితముగ భుజంగరావును విదూషకుడుంను బ్రవేశింతురు)

విదూ—ఏమోయి ! భుజంగరావు ! నీవ్యభిచారము కాదుగాని యూరంతయుం ద్రిప్పినది చాలక యీచెట్లచేమలలోని కీడ్చుకొనివచ్చి నామచ్చ మాపుచున్నావుగదా ?

భుజం—సఖా ! అంత యాయాసపడెదవేమి ? నేనుమాత్రము నీతోం బాటు తిరుగుచుండుట లేదా ? నాకు లేనికష్టము నీకెట్లుకలిగినది?

విదూ—చాలు చక్కంగాం జెప్పితివి వలపుడుకత్తియ నెప్పుడు చూతు మాయను నాతురమునం జిక్కములోని పిట్టవలెం గొట్టుకొనుచున్న మనసుగలిగిన నీకు దారియు డొంకయు మార్గాయాసమును గనంబడుచున్నవా ?

భుజం—మిత్రమా ! యీమాటలకేమిగాని, యెంతమారము తిరిగినను నాప్రియాంగన కానరాకున్నదేలొకో ! మనము త్రోవతప్పియుండలేదు కదా

విదూ—నేను జూపింతునుగాని నాకేమిచ్చెదవు ?

భుజం—హితా ! నీకుం గనంబడినచో దయచేసి చూపింపుమా,

విదూ—నాకిచ్చెడిదానిం బేర్కొనుము. పిమ్మటం జూపించెదను.

భుజం—ఏమిచ్చెదనా? "నీకు మిత్రవత్సలు" డను బిరుదమిప్పించెద ను. చాలునా!

విదూ—అబ్బా! ఎంతపనిని జేసెదవు. అదికాదు మంచిగారెలు, బూరెలు క్షీరాన్నములతోఁ గూడిన మృష్టభోజనమిప్పించెదవా?

భుజం—ప్రతిదినమును సత్రములలో కుత్తుకబంటి తిండిగల నీకింకను భోజనముమీఁద నే యాశయా?

విదూ—స్వకాంతాసంగమసక్తుఁడ వగు నీకుఁ బరకీయానురాగాశక్తి యెట్లో నాకుఁ బరభోజనాశక్తియట్లే.

భుజం—(తనలో) ఇతఁడు హృదయానారసమువంటి మాటను బ్రయో గించి నాఁడే కానిమ్మిప్పుడభిమానపడిన లాభములేదు. (ప్రకా శముగా) వయస్యా! నీవాస్యోక్తులకేమి కాని యాచెలియను జూ పుదునంటివే చూపుము.

విదూ—అదిగో! యాపుష్పవాటీరమునఁ గన్నులు మూసికొని పరుండి యున్నవనిత యెవ్వతెయో చూడుము.

భుజం—(చూచి) అవును దూతికాభావమును వహించిన యీయాపె చెలి మికత్తె నాతో నెన్నిగురుతులు వచించినదో యవియన్నియు నీ యువతియందుఁ గన్పడుచున్నవి. ఆహా! ఏమి యీ కురంగాక్షి యందము?

సీ॥ అపరంజిప్రతిమంబు నపహాసించెడిమేని
 శృంగారమును నేరి కెన్నతరము
బంగారుగిన్నెల పరిహాసించెడిగుబ్బ
 గవయందమెన్నఁగా నెవరితరము
పండువెన్నెలనవ్వు వనితాస్మితముఖాబ్జ
 భాగ్యమెన్నుటకు నెవ్వారితరము
స్మరచాపములనేలు తరళాక్షికనుచూపు
 తెరఁగెన్నుటనఁగ నెవ్వరికిఁదరము॥
తే॥ గీ॥ ఎన్నిజన్మములెత్తిన నిట్టిబోటి
 తోడమంతనంబులనాఁడ గూడునొక్కొ.

పూర్వభవపుణ్యఫలమునఁ బొసఁగెఁ గాన
జన్మసాఫల్యము లభించె సవ్యముగను॥

విదూ—హితుఁడా! యారామామణి నీవంకఁ గన్నెత్తి చూడక మునుపే నీవిట్లు మనశ్శికల్లోలము నొందుటచూడ నాకు మిక్కిలివింత యగుచున్నది "ఊరిముందఱకివచ్చినపిమ్మట నుఱుకులు, బఱుగులు" ననునట్లు నీకిప్పుడు తొందరపాటుకలిగెనా, మనస్థిమితమును గనఁ జాలవా.

భుజం—అట్లుకాదు ఈవిషయము నీవనుభవసిద్ధముగా నెఱుఁగమి నిట్లనుచున్నావు కాని సుందరవిగ్రహయగు వనితారత్నమును గాంచినప్పుడు వారియొక్క.

చ॥ ఘనకుచయుగ్మముల్ దళుకుఁగన్నులుఁ జంచలమైనదృష్టులున్
ననవిలుకానివిండ్లవలెనమ్రములౌ కనుబొమ్మలున్ శశాం
కునిఁగను మోము చూపఱులకున్ గడుమోదముగూర్చు వేణియున్
మిసమిసలాడు దేహమును మింతులమానసముల్ హరింపవే?॥

విదూ—మనస్సునుహరించినంతమాత్రమున నుచితానుచితముల నెన్నక వెంబడి కులకాంతలనంటఁబ్రయత్నించు టెట్టితగవు.

భుజం—ఇందనుచితమేమున్నది.

ఉ॥ మోమునఁ బుట్టు లేనగవు ముద్దులుగుల్కు మృదూక్తులున్ భళీ
త్కామమునించు చూపులును ఘల్లుల మ్రోగెడునూపురధ్వనుల్
కోమలదేహసౌరభముఁ గూడినయాయభిసారికామణీ
స్తోమముఁ గూడఁ గాముకులు చుట్టును భ్రమ్మరు టొప్పదే సఖా॥

సువ—(సీతారత్నమును సమీపించుచుఁ దనలో) నాదూతికాకృత్యము చక్కఁగా ఫలించిన ఇఁక సత్వరముగా చెలికత్తెను మేల్కొలుపుదునుగాక (లేపుటనభినయించి) సఖీ! ఘోరసూర్యరశ్మికృత ముకుళీభూతనయననీలోత్పలములు ప్రియచంద్రదర్శనానంతరమేనియు వికసింపకున్నవేల లెమ్ము.

సీతా—(లేచికన్నులు నులిమికొనుచు) ఇదేమే ఇంతదనుక నాచెంత

మెలంగుచున్న నా చెలికాఁడు కన్ను తెఱచునప్పటికే మాయము యినాఁడు.

సువ—కలగంటివి కాఁబోలును.

సీతా—నిజముగా రానే లేదా.

సువ—ఇచటకు వచ్చియున్నాఁడుగాని నీచెంత మెలఁగినాఁడనుట కలయే.

భుజ—వయస్యా! వీరిప్రసంగమువలన నావలెనే యీమెయు మదనావస్థలోనున్నట్లుస్పష్టపడినది యింకయు నేమి చెప్పకొందురో వింద ము

విదూ—“పాములజాడపాములది పాములజాడపాములది” నీవింతలో వారి ప్రసంగము నెట్లువింటివి.

భుజం—నిశ్శబ్దముగానుండుము వారిపలుకులను విననిమ్ము.

విదూ—అప్పను చక్కఁగాఁజెప్పితివి “గడచిన గండఁడుమిండడగు” నను సామెతవినలేదా.

భుజం—(విసువుతో) మిత్రమా క్షమించి యూరకుండుమా.

సీతా—ఏడీ.

సువ—అరుగో యా పూలచెట్టు చాటునున్నారు. ఇఁకనీప్రయత్నమున నీవుండుము. నేఁబోయెదను. (నిష్క్రమించు చున్నది.)

సీతా—తొంగిచూచి సిగ్గుతోఁ తొలఁగుచున్నది)

భుజం—విదూషకా! చూచితివా నీవుకూడ నుండితివనుట సూచింపుటకై సిగ్గుచే మరుఁగయినది. అహా యామె యెంతప్రౌఢ.

విదూ—యీ పాపకర్మమునకు నేనొడిఁగట్టుకొన నేల ? నేనవతలకేగెదను నీప్రయత్నమున నీవుండుము. (నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

భుజం—(సమీపించి)

మ॥ అతివా! నీదనుదర్శనార్థమయి మాగారామసమున్ జూడకే
నతిసంతోషముతో డవచ్చితిని నీదా కౌఁగిటంజేర్చి స
త్కృతిసేయందగు నింకనేనిఁ బరమార్థీభూత చిత్తమ్మునన్
శతపత్రాంబకు బారినుండి దరిజేర్పన్నిన్నుఁ బ్రార్థింతునే॥

సీతా—(ముందునకువచ్చి.)

చ॥ ఇతనితనూవిలాసమున కీడగుఁబల్కుల తీరుదానికిన్
జతయగుఁజాతురీకలన చాతురికన్నను మారశాస్త్ర పాం
డితియధికంబునంతకుఁ గడిందినయోవిభవంబు దానిచేఁ
బ్రతియభిసారికామణికిఁ బ్రాణవిభుండనఁ జెల్లునీతనిన్॥

మనమున నెంత తత్తరపాటొదవుచున్నను నోట సమాధానము జెప్పుటకు సిగ్గగుచున్నది. (సిగ్గుచేఁ దలనొంచుకొనుచున్నది.)

భుజం—(తనలో) మిన్నకతలవంచుకొని యూరకున్నదేలకో! ప్రౌఢయైయుండబోలు. కావుననే సిరుత్తరమే యంగీకారసూచకమని తెల్పినది. అయిననింకొక్కసారి యడిగిచూచెదను (ప్రకాశముగా)

మ॥ పలుకేబంగరమా మృగాక్షి! పిలువం బల్కాడకున్నావు నా
వలనన్నేరము గాంచినావా ననుసంభావింపఁగానెంచవో
యలుకంబూనితివో చలోక్తికయి హాస్యప్రియుముగన్ జూపవో
చలముంబూనకప్రేమఁజూడుమికఁ నాజన్మంబు సాఫల్యమౌ॥

మఱియు.

ఉ॥ ఎందఱు పూరుషాగ్రణులు నెందఱుసుందర రూపవంతు లిం
కెందఱుగొప్పవారు కలరిందఱిఁగోపలనేరినట్లు నా
యందుననీకు మోహమది యబ్బుటనాదగు భాగ్యరేఖయే
సుందరి! చెంతఁజేర్చుకొని సూనశరాగమముల్ స్మరింపవే॥

సీతా—(తనలో) అకటా యెంతయని యోర్చుకొందును. సిగ్గెటికివ్యక్తీకరించెదఁగాక (ప్రకాశముగా)

తే॥ గీ॥ స్వాతివానకు ముత్తెపుం బరణియట్లు
నిన్నుఁగోరుచు గాలంబు నెచ్చుచున్న
నాకుదర్శనంబిచ్చి సంతసముగల్గఁ
జేసితివెయింకఁ గొదవేమి చెలిమికాఁడ॥

భుజం—(తనలో) ఇప్పటికిగదా ధన్యుఁడనమై పడినపాట్ల కెల్లఫలము నుగాంచితిని. (ప్రకాశముగా)

తే॥ గీ॥ పూర్వభవమందుఁ జేసినపుణ్యమునను
నీదుదర్శనభాగ్యంబు నెమ్మిఁగలిగెఁ

గాసినీదయకలిమిచేఁ గమలశరుని
కేళిసంప్రాప్తమగుఁగాక నీలవేణి॥

రాగము — ఏకతాళము.

(తప్పు క్షమియింపుమయ్యామట్టు)

సీతా — ననుఁగృపజూడుమయ్య నాయకనీదాననయ్య
ననవిలుకాని కేళిఁగనఁగఁజేసి మనుపుమయ్య॥ నను

భుజం — ఘనముదముయ్యె నేడు వనజపత్రనేత్ర నాకు।
తనరునీదు యౌవనంబు తద్దయునాపాలు సేయ॥ ఘన

సీతా — ప్రమదవనమధ్యమందు భాసిలుమందిరమునందు
విమలమణిస్థగితమైన వేదికనలంకరించి నను

భుజం — ఇందు నిన్నుఁ గూడియున్న మందయానతండ్రి నన్ను
బంధనాలయంబు సేర్చి బాధపెట్టనెంచునేమొ॥ ఇం

నీవన్నివిషయంబుల నాకుఁ దోడ్పడియుందునని వాగ్దత్తముసేయుము నిక్కముగా నిన్నే కూడియుండెదను.

సీతా — (తనలో) నేను తనపాట జవదాటుదునేమోయని సందేహించుచున్నాఁడు కాఁబోలును (ప్రకాశముగా)

తే॥ గీ॥ మనమునందున నిను దైవముగఁ దలఁచి
జీవితాంతముదనుక నీ చెంత మెలఁగు
చుందు దానవసూఁడి విభవోన్నతగతి
నన్నుఁ గైకొమ్ము నీకుఘనమ్ముగలుగు॥
(అని చేతిలోఁ జేయివేయుచున్నది.)

భుజం — (తనలో) అన్నా యీలతాతన్వి చేతఁ జేయిడినన్ను స్పృశించినంతమాత్రముననే విరహజ్వరమునఁ గాగుచున్న నాశరీరము సమశీతలభావము వహించినదికదా (ప్రకాశముగా)

తే॥ గీ॥ ఎట్టికష్టముల్గలిగిన నిందువదన
సుఖములై తోఁచు నినుఁ గూడుచో నవన్ని

పాలెగానికి వ్యవసాయ ఫలముగన్న
దున్న కష్టంబు మదిలోన దోచనట్లు॥

(అనిసీతారత్నము పైనఁజేయిడి) నెచ్చెలీ! ప్రమదవన విశేషంబుల నాకుఁ జూపించెదవు రమ్ము.

మలయమారుతము ఆటతాళము.

(కాంతకాంత లతాంతములు మట్లు)

సీతా—మల్లెమొల్లలు నల్లుకొని పందిళ్ళుసౌరభమెల్లమదిరం
జిల్ల జేయుచునున్నవిమనో వల్లభాయిటు చూడుమీయెడ॥ మ

భుజం—కమలనేత్ర ప్రమదవనశృంగారమింతని చెప్పశక్యమె
యమరవిభునినందనోద్యానమును దీనికిసాటియగునే॥ కమ

సీతా—మంచిగంధపుఁ దరులుమాటి చేమంతి మొక్కల బోదెలుఁగ
మంచివాసనల పిరజిమ్ముచు మదికిముదమును నొదవజేసెడి॥ మ

భుజం—అతివ! వనమందిరములోపల ననమశర కేళిఁవసింపఁగ
నతిముదంబునఁ జేరఁబోవుదమాలసింపక రమ్ముపోదము॥ అతి॥

(ఇద్దఱునిష్క్రమింతురు)

అంత యథోచితముగ రమణీసువదనులు (ప్రవేశింతురు)

రమ—మన చెలికత్తె కనుపించదేమే మదనతాపరహిత మయిన దా యేమి?

సువ—నీచేతిలోనిది గంధపు గిన్నె యేనా?

రమ—అవును.

సువ—ఇంత త్వరగా వచ్చితివేమి.

రమ—ఆ నీకేమి? ఎగతాళి వ్యాప్తము చేసెదవు. అక్కడ ఎంతగం ద్రగోళమయినదో నీకు తెలియున్నా?

సువ—ఏమిజరిగిన దే.

రమ—ఏమిజరిగినదా గుట్టు బయటఁ బడినది.

సువ—ఎవరిగుట్టు.

రమ—మన సీతారత్నము గుట్టే.

సువ—ఎట్లు తెలిసినది.

రమ—ఎవరు చెప్పిరోకాని పూసలు గ్రుచ్చినట్లు కథయంతయుఁ దెలిసినది. భుజంగరావును బట్టుకొని తగు ప్రాయశ్చిత్తము చేయవలయునని వణిక్ప్రతియు నాతని కొడుకును గూడ ప్రయత్నించుచున్నారు.

సువ—చాలును లెమ్ము. అతఁడు వీరియట్టివారిని లెక్కపెట్టునా కడు సాహసము కలవాఁడని నీవుమాత్ర మెఱుఁగవా?

రమ—ఎవరికెంత సాహసమున్నను ప్రభుత్వమువారికి లోఁబడవలయునుగదా యితఁడేమి చేయఁగలఁడు.

సువ—వలసినచో నితనికొఱకు గావలసినంత ద్రవ్యము వెచ్చించఁగల స్నేహితులితని కనేకులున్నారు.

రమ—సరే మనమింటికిఁ బోదము రమ్ము మనకిందులో సంబంధమున్నట్లు తెలిసినచో మన సంసారములకుఁ జేటుగల్గును.

సువ—అవును. నిజమే పోవుదము.

(నిష్క్రమింతురు.)

ఇతి శ్రీమత్కాశీనాథుని వీరమల్లయారాధ్య
విరచిత సీతామనోహరనాట
కంబున ద్వితీయాంకము.

శ్రీ

శుభమస్తు.

సీతామనోహరము.

తృతీయాంకము.

(వణిక్పతియు సోముఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.)

వణి — కుమార, కులమున కెన్నఁడెఱుఁగనిముప్పు సంభవించినదికదా యీపెద్దమ్మ నాకడుపునఁ జెడబుట్టినది.

సోము — ఏమివైపరీత్యము సంభవించినది?

వణి — కావలసినదంతయు నయినది ఇఁకేమికావలయును నాపరువు ప్రతిష్ఠలన్నియు నట్టేటఁగలిసిపోయినవి.

తే॥ గీ॥ నీదుపెద్దచెల్లెలు సీతనీతివిడచి
మిండగానిని జతఁజేర్చి మెలఁగుచుండె
ననుచువింటిని నోసట నావనజభవుఁడు
వ్రాయుగీతను దప్పింపవశమె మనకు॥

సోము — ఎంతనుకొంటిమో యంతయుసంభవించినది యిప్పుడుచింతించి నంతమాత్రమునఁ బ్రయోజనమేమి.

ఉ॥ నెత్తిననోరుపెట్టుకొని నీవిటుసేయకుమంచుఁ జెప్పినన్
జిత్తమునందుఁ జేర్చకటు సేసినపెండ్లికివచ్చెఁ దిప్పలీ
పత్తనమందునన్ గులమువారలలోపల సిగ్గుచే శిరం
బెత్తుటకేనివీల్పడని హీనతకల్గెఁగదా చిరంబుగన్

తగినవరునిఁజూచి పెండ్లిగావించినచో నిట్టిపాటురాదుగదా అప్పటి మీమూర్ఖతయే యిప్పుడిట్లు పరిణమించినది. కానిమ్ము.

ఉ॥ మించినదానిఁగూర్చియిటు మిమ్మనిసందునలాభమేమి యీ
వంచనఁ జేసినట్టి మనవైరికి నేగతిబుద్ధిసెప్పఁగా

నెంచితిరో బిరానవచియింపుఁడు వేగమె వానిని న్నిరో
ధించకయున్నఁ జేటగును దిట్టపుఁబన్నికఁ బన్ని చెప్పుమా॥

కొండొకనేరముఁ గల్పించి వానిని శిక్షింపఁజేయకున్న మఱింత గావృద్ధియగును కావున బాగుగా యోచింపుఁడు.

వణి — (తనలో) వీఁడు నాకంటె నెక్కుడు క్రౌర్యమును బూనియున్నాఁడు కాని యాతులువకుఁదగిన ప్రాయశ్చిత్తము సేయించవలసినదే యిట్లగుఁగాక (ప్రకాశముగా.)

ఉ॥ గతజలసేతుబంధనము కార్యము లేదు నిదానమున్నచో
నితనికిఁ దగ్గశిక్ష విధియించెడు మార్గము జూడవచ్చు దొం
గతనము సేయఁగా మనయగారము సొచ్చెనటంచుఁ బన్ని యా
వితమును బంటుజాతులకు వెల్లడిచేయుట యుక్తమియ్యెడన్॥

మఱియు,

తే॥ గీ॥ అట్లు చేసిన తత్క్షణమతనిఁబట్టి
బంధనాలయమందుంచి పరిభవించి
బుద్ధిసెప్పుదురాపైన మూర్ఖతముని
న్యాయసభలో విమర్శింతు రమలమతులు.

సోమ — తండ్రీ! అది యక్రమప్రధానవర్తనులకు లక్షణముగాని మనయట్టివారలకుఁ గాదు. ఇటు వినుఁడు

చ॥ అనృతము బన్ని న్యాయమును నావలబెట్టి వృథాగవ్యాజ్యముల్
జొనిపినమాత్ర నేగతిని సూనృతవాక్యవిహీనమైన వ
ట్లను జయమొందజాలుదుము లాతిజనంబులు నవ్విపోరె యో
డిన నిజమేల దాఁచవలె డెందమునందునఁ జింతసేయఁడీ॥

ఇంకొక్కటిగూడ నాలోచింపుఁడు.

తే॥ గీ॥ నిజముఁ జెప్పిన వ్యాజ్యంబు నిలుచు మనకు
ననృతమాడిన గెలుపెట్టు లరయఁగలము
"సత్యమేవజయతి" యన్న శాస్త్రవిధిని
మీరుమాత్రమెఱుంగరే మృదులభాష॥

వణి—ఓరి పిచ్చివాఁడా! ఇటువినుము.

ఉ॥ కూతురుఱంకుఁజేసెనని కొండొకసిగ్గును లేక యేగతిన్
సీ! తలయెత్తిచెప్పుదును జెప్పినయేగతి వారునన్నుఁగాఁ
జూతురు పిన్నపెద్దలు ననూయతసూపరె! పెక్కులేల? నా
జాతకమిట్టులుండఁగ విచారణసేసిన లాభమేమొకో॥

అనియునుగాక,

తే॥ గీ॥ పూర్వకృతపాప మీరీతి గర్వభంగ
మును బొనర్చుచునుండంగ మనమునందు
జింతనొందుటచేత నానంతయేని
విడిచిపోవునె ఫలితంబుగుడువకుండ॥

సోమ—(తనలో) పట్టుదలనువిడిచి వైరాగ్యములోనికి దిరుగుచున్నాఁడు. ఇప్పట్టునఁ గొంత ప్రోత్సాహ మొనరింపవలయును. (ప్రకాశముగా)

తే॥ గీ॥ మీరు మీలోనఁగుందిన మేలుకలదె
తగునుపాయముచేత నాతనిని వంచ
నమ్ము సేయక యున్న ఫలమ్ము వమ్ము
పాపులకుశిక్ష లేకెట్లు వచ్చుబుద్ధి॥

కావున మీరీవిషయమునఁ దగుప్రయత్నముసేయుటయే యుక్తమని నాయభిప్రాయము. పిమ్మట మీయిష్టము.

వణి—(తనలో) వీఁడు చెప్పునదంతయు యథార్థమే "తోటకూర నాఁడే చెప్పవైతివేమిరా" యన్నట్లు ప్రథమముననే యీదుర్నయమును నడఁచివేయవలయును. (ప్రకాశముగా)

తే॥ గీ॥ అయినఁగానిమ్ము వాని దురాగతమ్ము
నకుఁ దగినశిక్ష వేయింప న్యాయసభకుఁ
బోయివచ్చెద పనిఁబూని ముందునీవు
నాదురాత్ముని బోకుండ నాపుమిచట॥

సోమ—చిత్తము. ఆపని నవలీలగా నొనరించెదను.

తే॥ గీ॥ పూవుఁదోటను జేరి యాముగ్ధకాంత
మనము సెడఁగొట్టి యా పితో మంతనమ్ము
లాడుచున్నట్టి ఖలుఁబట్టి యతని హస్త
ములను బెడఁగట్టియుంచెద బోయిరండు॥

తండ్రిగారు! ఇంకొకమాట,

చ॥ ధన మొకయింత హెచ్చయినఁ దప్పక వ్యాజ్యము గెల్చునట్లు గాఁ
బనిఁగొను న్యాయవాదిని వివాదము సేయఁగ నిర్ణయించి, దీ
నినిఁ దనస్వంత కార్యముగ నెమ్మిఁ దలంచు మటంచు వేఁడి గొ
బ్బునఁ బురరక్షకాధిపుని ముందిటకుం గొనిరమ్ము వేగమే॥

వణి — అదిఅంతయు నేనెఱుఁగుదును లెమ్ము. నీవు మాత్రము వానినిఁ బోకుండ నెదిరించియుంచుము. పదిడబ్బులు పోయినను బురరక్షకస్థానాధిపతినిఁ దీసికొనివచ్చి యితనిఁ గొట్టులోఁ బడవేయించెదను త్వరగాబొమ్ము.

సోమి — చిత్తము. (ఇరువురును నిష్క్రమింతురు.)

(అంత యథోచితముగ సీతారత్నమును భుజంగరావును ప్రవేశింతురు)

భుజం — మనోనాయకీ! నేడు మనము వినిన విచారకరములగు వార్తల వలన నా మనము కలతనొందుచున్నది. అనతికాలవ్యాపితమైన మన మోహలతానికుంజమును ఛేదించుటకు నీతండ్రి యనూయాలవిత్రపాణియై బయలుదేరినాఁడు కదా! మనము పరస్పరవియోగమున బ్రతుకఁగలమా?

సీతా — మీకీ వెఱ్ఱియేటికి? మన మోహబంధము పరప్రయత్నమున నేర్పడినదా, పరప్రయత్నముచే విడఁగొట్టఁబడుటకు ఎవరెట్లువిఘ్నము సేయఁదలచినను జీవితాంతముదనుక మన చెలిమి వీడిపోవదని యే నా యభిప్రాయము.

భుజం — అంత స్నేహమెక్కుడుగానున్న దాసికిఁదోడుగా నేకస్థలనివాసార్హతయున్నచో మనస్థిమితముండునుగాని లేకున్న నీయనురాగము నిష్ఫలమే కదా!

సీతా.— మనము ముందుగనే భయపడనేల?

తే॥ గీ॥ జరుగనున్నది యెట్లైన జరుగుగాక
చింతనొందినదీరునే సిలుగులెపుడు
కష్టసుఖములు కావడికడవలన్న
సామ్యమును మున్నవినలేదె నన్నుతాంక

తే॥ గీ॥ మిన్నువిరిగి పైఁబడనున్నఁ గన్నతల్లి
దండ్రులెన్నెని విధముల దలఁకి నన్ను
శిక్షఁ జేసినఁగాని నీచెలిమివిడువఁ
గట్టిగానమ్ము మిది మనఃకమలమందు॥

భుజం—(తనలో) ఏమి యీమెసాహసము మనోనిశ్చయమన్న నిట్లుండవలయు. ఇంతధైర్యము పురుషుఁడనైన నాకుఁగూడ లేదు స్త్రీజనులే సాహసకృత్యములందుఁ బ్రథమగణ్యలు. (ప్రకాశముగా) ప్రాణేశ్వరీ!

మ॥ పరితాపంబిసుమంతయేనియు మనఃపద్మంబునం లేదు సుం
దరి నీపల్కుల మాధురీమహిమచేతన్ మాయమైపో యె, నీ
కొఱకై ప్రాణము లైనఁ బాసెదను నాకుంగార్యమాసన్న మా
తలిదండ్రి సాయము సేయఁగావలెసుమీ దైన్యంబురాకుండఁగన్
మఱియు,

తే॥ గీ॥ ఎట్టిపన్నికపన్ననో యేమొనన్ను
వంచనమ్మునుసేయఁగ వనితనీదు
తండ్రి, దానికిఁదగిన పద్ధతినిఁబన్ని
కొనఁగ వలయుఁ గావున బోవ ననుమతిమ్ము॥

సీతా—(తిరిగిచూచి) నాథా! నాచెలిమిక త్తెయగు సువదన యిటువచ్చుచున్నది. ఆమెవలనమనము కొన్నివిశేషములను దెలిసికొనవచ్చును.

సువ.—(ప్రవేశించి తనలో) అకటా! వీరిరువురును వేటకాని కుదురద్యోడుహరిణయుగ్మమువలె నిచ్చటనేయున్నారే! పిలిచిచెప్పెదనుగాక.

(ప్రకాశముగా) చెలీ! యొకసారియిటురమ్ము

సీతా—(సమీపించి) విశేషము లేమేని జెప్పెదవా?

సువ—చెప్పెదనురమ్ము (చెవిలోఁ జెప్పుటనభినయించుచున్నది)

సీతా—అటులనా? నేనిప్పు డేవచ్చెదను నీవు ముందుగా బొమ్ము.

సువ—మంచిది. (నిష్క్రమించుచున్నది.)

భుజం—(సీతారత్నముదగ్గరకువచ్చి) ప్రేయసీ! నీచెలిమికత్తె యేమని చెప్పినది. మనము కోరిన్న దానికేమైన భిన్నమున్నదా?

సీతా—ఏమియు భిన్నములేదు. మీతోఁగలహించుటకై నాసోదరుఁడు వచ్చుచున్నాఁడట నీవెంతమాత్రమును భయపడవలదు. నీపైనఁ దెచ్చెడు వ్యాజ్యమునకయ్యెడు ధనమంతయు నేనిచ్చెదను ఇట్టిసమయమున మనమిరువురము నొకచోటనేయుండుట కజ్జంబుగాదు, నేను బోయివచ్చెదను. (నిష్క్రమించుచున్నది.)

భుజం—తుదకునాకు గళబద్ధరోగము సంభవించినది. ఇఁకేమిసేయుదును.

సీ॥ మగువవాడు సమాగమంబుగోరినమాత్ర
మదివిచారణలేక మరులుకొంటి
మరులుకొంటినెచూడు మగనాలిగృహమందు
నడుగువెట్టితి సంశయంబు లేక
నడుఁగువెట్టిననేమి యపుడెక్రమ్మరిపోక
మంతనంబుననుంటి నింతదనుక
నుంటినేచూడుమీ యింటిలోపలగూఢ
వృత్తినయ్యదివారి కెట్లుతెలిసె

తే॥ గీ॥ తెలిసెనమమాట వినినంతఁ దెలివిగలిగి
గోడదాటక నెచ్చెలితోడమాట
లాడి యాలస్యమును జేసి హానితెచ్చు
కొంటి మేలానె వ్యభిచారకులకునెందు॥

ఇట్టిపనులచేత నేకదాభిన్నాభిప్రాయులై జనులలోఁ గొందఱు పరస్పర కలహపాత్రులగుచున్నారు.

చ॥ కులటలఁగూడునప్పుడె ప్రకోపముగల్గను నొండొకం ద్రడకుఁ
గులవనితా ణిఁ గలియఁగోరినయప్పుడు దానితల్లి దం
డ్రులు సహియింతురే! మదివిరోధముఁ బూనక మూఢవృత్తి నీ
వలఁదగులొందినాఁడ బొరపాటును జేసి కృశింపనేటికిన్॥

దూరాలోచనలేక బహుజనదూష్యంబగు నీయకృత్యంబును బుద్ధిపూర్వకంబుగా నొనరించి పైనిపుడు చింతించుట గతజలసేతుబంధనముకాదా! ఇప్పుడు తప్పించుకొనిపోవు మార్గమాలోచించవలయును.

తే॥ గీ॥ మొదట యోజించి మెలఁగుట ముఖ్యమందు.
మించిపోయినతరువాతఁ గించవడక
తప్పుకొను మార్గణమును జూచుటొప్పునదియు
వీలుగాకున్న నెదిరించి వెడలవలయు॥

(తెఱలో)

(చ॥ పరువుప్రతిష్ఠలన్ విడిచి ప్రల్లదుఁడై గృహమందుఁ జొచ్చి కా
వరమున దుష్టకార్యమని భావమునన్ గణియింపకుండఁ ద
స్కరునివిధంబునన్ జెఱుత జవ్వనిమానసమున్ హరించి నే
డరమరలేకచిక్కు నధమాధమునిన్ బలియిత్తుభూమికిన్॥)

(ఆలకించి) క్రోధావేశుఁడై సోమయ్య యిటువచ్చుచున్నాఁడు. అకటా! అనుకొనినంతయు జరిగినది. ఇపుడేమి సేతును? ఏపనిఁ జేయుటకును మనోజవము తగ్గిపోవుచున్నది. దోషకృత్య మొనరించినవారికి మనస్థిమిత మెక్కడనుండివచ్చును? (యోజించి) ఇతఁడు తిరిగివెళ్లుదనుక నిందే యొచ్చటనైన దాగియుండెదను (చాటుననిలుచును.)

సోమ — (ప్రవేశించి కోపముతో.)

చ॥ పరువుప్రతిష్టలన్ విడిచి ప్రల్లదుఁడై గృహమందుఁ జొచ్చి కా
వరమునదుష్టకార్యమని భావమునన్ గణియింపకుండఁ ద

స్కారనివిధంబునన్ జెఱుత జవ్వనిమానసమున్ హరించి నే
డరమర లేక చిక్కు నధమాధమునిన్ బలియిత్తుభూమికిన్॥

(అటునిటుచూచి) ఏడీ! యొచ్చటను గనఁబడకున్నాఁడేమి? చేసినతప్పు మనసున కెక్కినది కాఁబోలును.

తే॥ గీ॥ చిరతరాభ్యాసమునను నీవరుగుచుండు
వారవనితల గృహమునందు వచ్చియుంటి
వేమొ నీపాట్లఁజూపింతు నిపుడు రమ్ము
దాగియుండిన నీచావు తప్పఁబోదు॥

(కోపముతో) ఓరీ! పాపవిచారా! నయవిదూరా! ఏమూలనక్కియుంటివో బయల్పడకున్నావేమిరా?

తే॥ గీ॥ దరియఁడెన్నను గానక తల్లడిల్లి
ప్రాణభీతిని నెందేనిఁ బరువువిడిచి
కంటఁబడకుండఁగా దాగి యుంటివేమొ
శూరగుణధాము జితసోము సోముఁజూచి॥

ఉ॥ ఇయ్యెడఁగాదు ఘోరవని కేగి భయంబున డాగి యుండినన్
న్యాయ్యము వీడినట్టి మనుజాధమునిన్ బరిమార్చకుండ నా
దయ్యము వృద్ధినిచ్చునొకొ తప్పక దైవమొ లేకమేమొ సా
హాయ్యము సేయవచ్చెడు భటాళియొ నిన్ను వధింపకుందుమే॥

తక్కినవారిమాటలిప్పుడేటికి? ముందుగ నేనీపనికై వచ్చియుంటినికదా? ఆదుర్మార్గశిఖామణి యీదివ్యభవనంబున నేమూలను డాగియున్నాఁడో చూచెదనుగాక ఇంతలోఁ దండ్రిగారుకూడ వత్తురు (అని నలుదెసలను వెదకుచు లోనికిఁబోవుచున్నాఁడు.)

భుజం—(ప్రవేశించి) వీనిమాటలనుబట్టిచూడఁగా నిది సామాన్యము గాఁబరిసిపోయెడునట్లు కనుపించుటలేదు. నేను భయపడినట్లు వీరు కనుఁగొనినచో నన్ను మరింత ధిక్కరింపఁజూచెదరు కావున నిర్భయముగానుండవలయును.

సోమ—(పరుగెత్తుకొనివచ్చి విటుని చేయిఁ బట్టుకొని)

ఉ॥ ఎచ్చటికేగుచుంటివిర యెంగిలిమెక్కెడి కుక్కరీతి నిల్
చొచ్చితివింక నేను వెనజూడక నాదగుతల్లిదండ్రులు
న్మెచ్చునటుల్ పొడింబొడిగ నిన్నిటఁ దన్నెద, నామిషంబుకై
మచ్చము గాలముఁదగులు మాడ్కి నీ జేతికిఁజిక్కినావురా॥

భుజం —(తనలో) ఓహో! వీనివదరుబోతుతనము హెచ్చుగానున్నదే కానిమ్ము నేనే యించుకయోర్పు వహించెదను.

సోమ — కానిమ్ము నీకు కాలము సమీపించుటను బట్టియే యిట్టిదుర్బుద్ధి యుత్పన్నమైనది.

తే॥ గీ॥ ముద్దరాలిని నెట్టెట్లో మోసగించి
యొద్దఁజేరితివౌర నీయూహకేమి
కాని యాసైంధవాదులౌ కాముకులకుఁ
గలిగినట్టి సౌఖ్యము నీకుఁ గలుగుగాక॥

భుజం — చాలు నిఁక నోరుమూయుము సిగ్గుచేఁ దలవంచుకొనక తగుదునని మాటలాడెదవేల?

సోమ — ఏమీ నోరుమూయవలయునా?

ఉ॥ మట్టెద, నేలఁ బెట్టెదను మాయలుసొచ్చిన నిన్నుఁ గాలితోఁ
దట్టెదఁ బాపకార్యఁపువిధంబును బూను దురాత్మ నిన్నునే
మొట్టెద నింక నెచ్చటికిఁ బోయెదవోరి, పరాంగనామణిన్
ముట్టిన వాడె చచ్చితివి మూఢకులాధమ కాచుకొమ్మిఁకన్॥

భుజం — ఊరకొనినకొలఁది నీకు నోరు హెచ్చుచున్నదిగా! ఓ ప్రేలరీ నీ వాచాశూరత్వమును జూచి యిచ్చట భయపడువారెవరును లేరు. మర్యాదగా విరమింపుము.

సోమ — నీయంతము కనుఁగొననిదే విరమించువాఁడీ సోముడు కాఁడు. టక్కరిమాటలతోఁ దప్పించుకొని పోవలయునని ప్రయత్నించుచుంటివి కాబోలు నట్టి ప్రయత్నములు నాయొద్ద సాగవు.

భుజం — మూఢుఁడవగుటచే నట్లనుకొనుచుంటివి. నేను స్పష్టముగాఁ జెప్పెదను వినుము.

ఉ. నీదగుసోదరీమణికి నెయ్యముసూపెడు బావనైన నా
మీఁద ననూయఁజూపుటది మేలటరా పదియుండిలోన దా
యాదులు నవ్విపోదురని యైనను గుట్టునడంచుకోక నీ
గాదిలిచెల్లి గేలివడఁగా నిటురట్టొనరింతువే ఖలా!

సోమ—ఓరివాచాటా! అంతఃపురజనవిటా!

ఆ॥ వె॥ ఆఁడుదానిపోల్కి నంతరంగములోన
నడరుపుట్టుచుండ నడఁచిపెట్టి
పైకిబెరములను బల్కనేటికిమూర్ఖ
నోరుమూయుమింక నుడువులేల?

భుజం—అరే! మూఢాగ్రేసరచక్రవర్తీ!

సీ॥ అనదయాజామాత నంగీకరించిన
నీతండ్రిమగలింపఁ జేతకాక
పెండ్లియాడినయట్టి పెండ్లాముసంతోష
పఱపనిబావతోఁ బల్కలేక
మదనార్తిఁ జేఁజాల మరిగి నేఁడొకభర్తఁ
జేరినచెల్లికిఁ జెప్పలేక
కులపుమర్యాదను నిలుపజాలనినీదు
చిత్తవృత్తికి బుద్ధిసెప్పలేక

తే॥ గీ॥ నిప్పుఁద్రొక్కిన కోతినాఁ గుప్పిగంతు
లిడుచు నన్నుదూరెదవేల హీనగుణుఁడ
కట్టిపెట్టుము చాలు నీగుట్టుబయట
వేసికొనుచుంటి విదియెంత వెఱ్ఱితనమొ॥

సోమ—కుటిలహృదయా! నీ నీతికి జాలసంతసించితిని, నీవుచెప్పినదాని కంటె సిగ్గువిడిచి నీవు మాటలాడుచున్నందుకు నాకుసిగ్గగుచున్నది.

చ॥ చదివితి వేమిసార్థకము సద్గుణముల్గలిగించు విద్య నీ
హృదయమునందుఁ బాపభయమింతయు లేనపు డెన్నిచేసియుఁ

గుడిరిచి చెప్పఁజాలుదువు కోవిదునింబలెఁ జాలుఁజాలు నీ
వదనముజూచిన న్నరకబాధజనించునుసుమ్ము దుర్మతీ॥

భుజం — ఓరీ! ఆత్మస్తోత్రపారాయణ! కులకలంకా! యింతదనుక నీ వెన్నిమాటలాడిన శాంతభావముతో నిన్ను మందలించుచుంటిని. దానిని గుర్తెఱుఁగఁజాలక యేమేమో ప్రేలుచుంటివి. ఇదేతుదిగాఁ జెప్పుచున్నాఁడ నాలకింపుము.

తే॥ గీ॥ ఒక్క గ్రుద్దుకు నెత్తురు గ్రక్కునట్లు
ముక్కుమీదను గ్రుద్దెద మూఢ నోరు
మూసికొనిపొమ్ము ప్రాణముల్ పోవకుండ
బ్రతికియుండినఁ జాలును పరువదేల?

సోమ — అవునుఁడుత్తగొడ్డున కఱపులచేటను సామెతవిన్నదేకదా

తే॥ గీ॥ ఆఁబొమ్ము పళ్యాలుసేసి హారమ్ముగా ధ
రింతు మోరక! యేలసామంతమిఁక ను
వంటయిల్లొచ్చు కుందేటిపగిదియైతి
వేల బీరమ్ము నీరమ్ము పాలు సేతు॥

(ఇద్దఱు రాజభటులతో వణిక్పతి ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

వణి — (కుమారునితో) నిర్భాగ్యుఁడా! నీకీవాగ్వ్యయమేలరా? అరుగో! న్యాయమునుపరిపాలించు దాతలు వచ్చియున్నారు. అంతయును వారే విచారించుకొందురు. నీవూరకుండుము. (వస్తువులను గొన్నిటిని భుజంగరావుమీఁద రహస్యముగాఁ బడవైచి భటులతో) అయ్యా! అంతయు మీరేచూచుచుంటిరిగదా! నాకుమార్తె యంతఃపురమున నిద్రించుచుండఁగా గృహంబుసొచ్చి నగలను దొంగిలించి పైఁగా నాకుఱ్ఱవానితో నెట్లు పోట్లాడుచున్నాఁడో తమరేవిచారింపుఁడు.

భటు — (భుజంగరావు చేయిఁబట్టుకొని) రక్షకభటస్థానమునకు రమ్ము (అనిలాగికొని పోవుచున్నారు.) (నిష్క్రమింతురు.)

సోమ — తండ్రి! ఈభటులకేమయిన నాశపెట్టితివా?

వణి — ఈ వ్యాజ్యమును మనపక్షము సేయించినచో నూటపదివారులు బహుమతి యిత్తునని వాగ్దత్తముచేసి సగమురూకలు ముందిచ్చితిని
సోమ — అంతటితో నొప్పుకొనిరా?
వణి — వారికింకను నాశయున్నది కాని కార్యాంతమున మఱొకమాటకూడ చెప్పి సంతోషపెట్టెదనంటిని.
సోమ — వాగ్ధాటికల న్యాయవాదినేర్పఱచితిరా?
వణి — ఏర్పఱచితిని, మనభోజనానంతరము పోయి న్యాయవాదితో మాటలాడి రావలయును పోదముర మ్ము. (నిష్క్రమింతురు)

(బంధనాలయమునం బ్రథమద్వితీయరక్షకభటావృతుడై భుజంగరావు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

భుజం — (జనాంతికముగా.)

సీ॥ పదిమాదిహితులతోఁ బాటునుండెడినేను
నేరస్థులను గూడినెగడవలసె
నుద్యోగమును జేసి యూరిపెద్దలతోడఁ
దగునాకీ ర్వాత దెచ్చెనజుఁడు
ప్రాసాదములమీఁదఁ బండుచుండెడినేను
బంధనాలయమందుఁ గుందవలసె
నిష్టాన్నములదినుచు నెలమినుండెడినేను
మితభోజనముచేత మెలఁగవలసె॥

తే॥ గీ॥ సకటకాలంబు విపరీతమైనయపుడు
రాజుబంటును బంటు లేరాజులౌట
కలుగుమనయత్నములచేతఁ గాదుబ్రహ్మ
వ్రాఁలుదప్పించుకొనుట యెవ్వారివశము॥

కేవలము విధి ప్రేరితమని వా త్రమెట్లు నిశ్చయింపఁగలము విధి వ్రాలుకూడఁదొలి జన్మమునందొనరించిన కర్మము ననుసరించియుండును అట్లు కాకున్న యెడల.

సీ॥ ఏనేఁడయా కాంత యేకాంతమున నన్నుఁ
దన సెజ్జఁ జేర్పఁగా దలఁచు నేఁడ
తలఁచెఁబో యీనాఁటఁ దన చెల్మికత్తెతో
సిగ్గదివెంట నే చెప్పు నేఁడ
చెప్పెఁబో చెలియుంచుఁ జెప్పినంత నెయామె
తన స్నేహితకు నన్నుఁ దార్చు నేఁడ
తార్చెఁబో యంతమాత్రన నేను నాసఖి
గృహమందుఁ జేరి రాగిల్లు నేఁడ॥

తే॥ గీ॥ రాగిల్లుదిన నేమాయె రమణితోడ
నప్పుడప్పుడు కలియక యెప్పుడ చటఁ
గాలమును బుచ్చనేల నా కర్మవశము
చేతఁ గాకున్న నీలాటి సేగియున్న॥

ఒక్కసారి నామనోహారిణి యిచ్చటికి వచ్చి నాతో ముచ్చటించె దనని యాపెచే ద్రవ్యసహాయమును బొందిన రాజభటునితో నాకు రాత్రికడఁ గబురంపియున్న దికదా! ఆపెతో మాటలాడిన నామనోవ్యథ యంతయుఁ దీరుటయే కాక ముందీవ్యాజ్యమును గూర్చి జరుపవలసిన విషయములు గూడఁ దెలియఁగలవు.

ఉ॥ ముద్దులగుమ్మతో ననుఁగు ముచ్చటలాడినఁ దాపమారెడున్
సుద్దులు వల్కఁగా నెవ్వథ నుంతయు నుండక సౌఖ్యమబ్బెడున్
ముద్దుఁగొనంగఁ గష్టములు బోవును గౌఁగిటఁ జేర్చినన్ మహా
పద్దశవీడిపోయెడి నె బాసికఁ జింతల నేల యియ్యెడన్॥

(తిరిగి చూచి) గల్లుగల్లుమను నందెల చప్పుడు వినవచ్చుచున్నది తప్పక నాయారవపాణము వచ్చుచుండవలయు. (తొంగిచూచి) నిజమే ఆపెయే వచ్చుచున్నది.

సీతా—(ప్రవేశించి విచారముతో)

తే॥ గీ॥ భర్మమందిరమందు నాప్రక్కమీఁద
నన్ను మదనకేళినిఁ దేల్చి యున్న భువిని

బంధనాలయమునఁ జూడవలసె నేడు
కటకటా! విధి దాటఁగాఁ గలదె జనులు॥

ఇచ్చటికివచ్చి ప్రాణేశునియవస్థను గన్నులారాఁ జూచినపిమ్మట నంతకుముందున్న మనఃస్థిరతపోయి విచారమగ్నమగుచున్నది. నన్నుగూర్చికదా యీసుకుమారున కిట్టికష్టము సంభవించినది. మించినదానికేమిచేయఁగలను. నాయిష్టదేవతయగు నాహైమవతినిఁ బ్రార్థించెదనుగాక.

సీ॥ హేమదుర్గానాథు కామసుందరు దప్ప
బాఱఁదోలిన నీకుఁ జీరలిత్తు
గిరిరాజతనయ నావరునికష్టముగట్టు
నెక్కించుమమా నీకు మ్రొక్కులిడుదు
కామారినాప్రాణకాంతు నాపత్సము
ద్రముఁదాటజేసిన రవికెలిత్తు
గౌరినాదయితునికలతఁ దీర్చుము నీకుఁ
బొడికుంకుమను దెచ్చి పూజసేతు॥
తే॥ గీ॥ అంబ నాస్వాంతకానికి నడరుబాపు
మఖిలఫలములు దెచ్చి నీకర్పణంబు
సేతు నాకు సంతోషంబు సేయుమంబ
సకలగుణపుష్పరోలంబ శైలజాంబ॥

ప్రథ—ఓయి! కడచినరాత్రి మనకుఁ దెల్పినప్రకారము సీతమ్మగారు వచ్చియున్నారు మనము కొంచెమావలికిఁ బోవుదమురమ్ము.

ద్వితీ—అవునురా మనకు జాలడబ్బుకూడ నిచ్చియున్నది. అటులనే బోవుదము. (నిష్క్రమింతురు.)

సీతా—(భుజంగరావును సమీపించి విచారముతో.)

మలయమారుతరాగము-ఆటతాళము.

(సంభాషణము.)

అకటనీకీవికటమగుస్థితి। నమరఁజేసెను గమలగర్భుఁడు

వికలమగునీహృదయమందున వెరపుఁగాంచకుమెడలుగష్టము॥
భుజం—చెలియనీముఖచంద్రబింబము తోలఁగఁజేసెను నాదుకష్టము
లలితమగునీమాటలనువిన। గ్లానిలేశములేకపోయెను॥ చెలి॥
సీతా—నాథనీకొకన్యాయ్యవాదిని సమరగూర్చితిధనమునిచ్చితి
నాధనంబునుగొంచునాతఁడు నాకు వాగ్దానంబొసంగెను॥ నాథ॥
భుజం—ఏమివాగ్దానమును నాతండిచ్చెనో యది తెల్పవేసఖి
నామనోహరివ్యాజ్యవిషయ మదేమియగునని కబురుపంపెను॥ ఏ॥
సీతా—కల్లతెఱఁగునుఁ బన్నియుండిన కారణంబున మనమగెల్తుము
ఎల్లిజరుగువిచారణంబునఁ దెల్లమౌనని చెప్పిపంపెను॥ క॥
భుజం—సాక్షులెవ్వరటంచునడిగిన సకియయేమని తెలిపియుంటివి
కక్షదారులపన్నుగడ వ్యక్తంబుగాదని నేనెఱుంగుదు॥ సా॥
సీతా—నేనొకర్తను జెలులొకిద్దఱు నిజము సెప్పట కొప్పుకొంటిమి
కానితండ్రికి నెడము కాఁగల కాలమిప్పటి కరుగుదెంచెను॥ నే॥
భుజం—లోకనిందకుఁ బాత్రురాలవు కాకయుందుము నాదుకర్మము
నాకుఁదప్పదు గాన నేనది న్యాయ్యవిధినను భవమునొందెద॥ లో॥
సీతా—లోకనిందయుఁ బ్రాణహానియు లోనుగాఁగల వానినెన్నఁడు
సాకుఁగొనుచు మనోహరాంగునిఁ జాలకష్టముపాలు సేతునె॥ లో॥
భుజం—స్నేహలక్షణమున్న నీదిదె చెలియ నేటికిఁ దెలిసికొంటిని
రాహుముక్తశశాంకవదన పరామృశించితివెంతయహహా॥ నే॥
సీతా—(తిరిగిచూచి) నాయకా! ఎవ్వరో యొక రాజస్థానాధికారియి టువచ్చుచున్నట్లున్నది. నేనిచ్చటనుండుటంత యుచితము కాదు. నేను బోయివత్తునా?
భుజం—అవును నిజమే నీవిఁకఁబొమ్ము వీలయినప్పుడెల్ల నీముఖదర్శన భాగ్యము నాపై వెదజల్లుచుండుము
సీతా—చిత్తమట్లేయొనరింతును (నిష్క్రమించుచున్నది)
భుజం—(జనాంతికముగా)

ఉ॥ వచ్చినవాడువచ్చె నిఁకఁబంకజనేత్రను బాయకుండునా
కచ్ఛపలాక్షి యెంతయు సహాయము సేయుదునంచుఁ జెప్పెనే
నిచ్చటఁగుండనేల యిదియెట్లును గల్పితనేరమాటచేఁ
జెచ్చెరఁగొట్టివేయుదుర చేడెనుగూడెదఁ జింతవీడెదన్॥

భ్రాంతియే కాని భావికాలము నెవరునిర్ణయింపఁగలరు?

తే॥ గీ॥ ఎట్టికాలంబునకునెద్దియేవిధాన
జరుగవలెనో యది సతంబు జరుగుఁగాని
మనుజు లనుకొన్నయటు లేదియునునోకప్పు
డేనిఁగాఁజాల దవనినెందేనిఁగాని॥

ప్రిధ —(ప్రవేశించి) భుజంగరావుగారు మీ వ్యాజ్య విచారణదినము నేడే. తమరిని "న్యాయస్థానమునకుఁ గొనిర"మ్మని ప్రభువుగారి యుత్తరువైనది (తాళ్ళముత్తీయుట నభినయించి యతనిని భటుఁడు వెంటఁగొనిపోవుచున్నాఁడు.) (నిష్క్రమింతురు)

— గద్య —

ఇతి శ్రీమత్కాశినాథుని వీరమల్లయారాధ్య
విరచిత సీతామనోహరనాట
కంబునఁద్రుతీయాంకము.

శుభమస్తు.

అవిఘ్నమస్తు.

సీతామనోహరము.

చతుర్థాంకము.

న్యాయస్థానము.

(రాజును, దంబాచారి ఉత్తమరావను న్యాయవాదులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

రాజు — సేవకా! వణిక్పతిని భుజంగరావును బిలువుము.

సేవ — చిత్తము. (మూడుసారులు పిలుచును.)

వణి — (ప్రవేశించి) దణ్ణములండి

రాజు — ప్రమాణము చేయించవోయ్.

సేవ — దేవుని యెదుట ప్రమాణము చేసి అంతయు నిజము చెప్పెదను. అబద్ధమేమియును జెప్పను. (అని వణిక్పతిచే ననిపించును.)

రాజు — నీపేరేమి?

వణి — అయ్యా వణిక్పతండి.

రాజు — నీతండ్రిపేరేమి?

వణి — పేరిసెట్టి.

రాజు — నీవ్యాజ్యమేమిటి?

వణి — అయ్యా! యీ శు ॥ బుధవారమునాడు రాత్రి 12 గంటల వేళ భుజంగరావు నాగృహములో దొంగతనమునకై ప్రవేశించి మేమందరము గాఢముగా నిద్రించుచుండఁగా పూర్ణాభరణ భూషితమైన నాకుమార్తెయగు సీతారత్నము మెడలోని బంగరు కంటెయుఁ గాసులపేరు సంగ్రహించుకొని పారిపోవుచుండఁగా మాకుట్టిది మెలుకువగాంచి కేకలుపెట్టినది. అప్పుడు నాకుమారుఁ

డగు సోమయ్య నిద్రలోఁ ద్రుల్లిపడిలేచి వానినిఁ బట్టుకొనెను. నేను రక్షకభటాలయమునకేగి యచ్చటి యధిపతితోఁ జెప్పితిని వారిద్దరుభటులను నావెంటబంపినపుడా భటులు నాగృహమందు నాకుమారునితో విసదించుచున్న భుజంగరావును బట్టుకొని యుత సియొద్దనున్న నగలతోఁ దమవెంటఁ గొనిపోయి కొట్టులోనుంచిరి. న్యాయప్రభువులరగు తమరు విమర్శించి దోషియగు భుజంగరావు నుశిక్షించి నాసొత్తును నాకిప్పించఁగోరెదను.

ఉత్త—భుజంగరావు మీ యింటిలోఁ బ్రవేశించునప్పుడు చూచి యుంటివా?

వణి—లేదు.

ఉ—నగలను నీకుమార్తె మెడలోనుండి తీసుకొనుచుండఁగా నామె కాని నీవుకాని మఱియెవ్వరుకాని చూచి యుండిరా.

వణి—నేను చూడలేదు నాకుమార్తెఁ జూచి కేకలుపెట్టినది.

రాజు—నీకుసాక్షులెవరు

వణి—సీతారత్నము, సోమయ్య, రంగిసెట్టి.

రాజు—సేవకా! సీతారత్నమును పిలువుము,

సేవ—(ముమ్మారు కేకలిడి సీతారత్నమును పిలిచి వెంట గొనివచ్చి ప్రమాణము చేయించును.)

రాజు—నీపేరేమి ?

సీతా—సీతారత్నము

రాజు—నీభర్తపేరేమి ?

సీతా—భుజం, రామస్వామి.

రాజు—భుజం రామస్వామియా ?

సీతా—కాదు రామస్వామి.

రాజు—అటులనా? సరే! మంచిది. నీవు భుజంగరావు నెఱుగుదువా ?

సీతా—ఎఱుగుదును.

రాజు—అతఁడు మీయింటికిఁ దొంగతనమునకై ప్రవేశించినాఁడా ?

సీతా—లేదు.

రాజు—నీమెడనుండి నగలుతీసుకొనుచుండఁగాఁ గేకలుబెట్టితివా ?

సీతా—లేదు.

డంబా—నీవివాహసమయమందు నీకేమేమి నగలుపెట్టినారు ?

సీతా—కంఠి, కాసులు, వడ్డాణము, పోచీలు, కాళ్ళజతలు, చేతిజతలు, నిచ్చినారు. మఱికొంతరొక్కమిచ్చినారు.

డంబా—అవియన్నియును నిప్పుడు నీకడనున్నవా ?

సీతా—కంఠి, కాసులు, రొక్కము నాయొద్దలేవు.

డంబా—ఏమయినవి ?

సీతా—రొక్కము నాకియ్యలేదు కంఠి, కాసులు మాతండ్రిగారుతీసుకున్నారు.

డంబా—ఎప్పుడు.

సీతా—వారముదినములయినది.

డంబా—భుజంగరావు దొంగతనము చేసినాడని చెప్పుటకు భయమగుచున్నదా ?

సీతా—భయమేయగుచున్నది.

డంబా—(కూర్చుండును)

రాజు—ఏమయ్యా ! ఉత్తమరావుగారు నేరస్థునిపక్షమున మీరేమైన నడుగుదురా ?

ఉత్త—చిత్తము. (సాక్షితో) మీనాయనగారు నీకంఠియు, గాసుల నెందుకుఁ దీసికొనిరి ?

సీతా—నాకుఁ దెలియదు.

ఉ—భుజంగరావు దొంగతనముచేయ వచ్చినాఁడనుటకు భయమగుచున్నదంటివే అదేల ?

సీతా—అనృతమగుటవలన

ఉ—నీవు రామస్వామిని వివాహమాడుట కంగీకరించితివా?

సీతా—లేదు.

ఉ—అట్టిచో వివాహమెట్లయినది?
సీతా— నాతండ్రిగారు బలవంతముగఁ జేసినారు.
ఉ—నీతల్లియు సోదరుఁడు నొప్పుకొనిరా?
సీతా—లేదు
ఉ—చాలునింకఁబొమ్ము
రాజు—సేవకా సోమయ్యనుపిలిచి ప్రమాణము సేయించుము
సేవ—చిత్తము (ముహూర్తరుపిలిచి సోమయ్యచేఁ బ్రమాణముసేయించును.)
రాజు—నీపేరేమి?
సోమ—సోమయ్య.
రాజు—నీతండ్రియెవరు ?
సోమ—వణిక్పతి.
రాజు—నీవయస్సెంత ?
సోమ—25 ఏండ్లు.
రాజు—డంబాచారిగారు ! అడగండి?
డంబా—భుజంగరావు నెఱుఁగుదువా?
సోమ—ఎఱుగుదును
డంబా—నీతండ్రి యితనిపైఁదెచ్చిన వ్యాజ్యమునుగూర్చి నీకేమి తెలియును.
సోమ—ఇతఁడు గీ బుధవారమునాడు రాత్రివేళ మాయింటిలోఁ జొరబడి నాచెలియలిమెడలోని కంఠియుఁ గాసులపేరును దీసుకొని పోవుచుండఁగా నేనుపట్టుకొని మాతండ్రిని పిలిచితిని ఆయనరాజభటులను పిలుచుకొనివచ్చి వారికి భుజంగరావు నొప్పగించి యీ వ్యాజ్యము తెచ్చినాడు.
డంబా—(కూర్చుండును)
రాజు—ఉత్తమరావుగారు కానియ్యండి.
ఉ—నగలను నీచెల్లెలిమెడలోనుండి తీసికొనుచుండగా నీవుచూచితివా

సోమ—లేదు. తీసికొని పాఱిపోవుచుండగాఁ జూచితిని.
ఉ—నీకును భుజంగరాఘునకును విరోధమున్నదా?
సోమ—ఉన్నది.
ఉ—ఎందువలన?
సోమ—ఊరకయే.
ఉ—ఎవరెవరికి?
సోమ—నాకును నాతలిదండ్రులకును నతనియెడల విరోధమే.
ఉ—నీచెలియలిని రామస్వామికిచ్చుటకు నీవిష్టపడియుంటివా?
సోమ—లేదు.
ఉ—అతనినిఁ జేసికొనుటకామె యిష్టపడినదా?
సోమ—లేదు.
ఉ—చాలునిఁకబొమ్ము.
రాజు—సేవకా! రంగిసెట్టినిఁబిలిచి ప్రమాణము సేయింపుము.
సేవ—చిత్తము. (అట్లుసేయును)
రాజు—నీపేరేమి?
రంగి—నాపేరు రంగిసెట్టి.
రాజు—నీతండ్రిపేరేమి?
రంగి—అబద్ధాలు.
రాజు—నీకెన్నియేండ్లు.
రంగి—నలుబది సంవత్సరములు.
రాజు—డంబాచారిగారు! ప్రశ్నింపుఁడు.
డంబా—నేరస్థుని యెఱుఁగుదువా?
రంగి—ఎఱుగుదును.
డంబా—ఎంతకాలమునుండి యెఱుగుఁదువు?
రంగి—చిన్నప్పటినుండి ఎఱుగుదును.
డంబా—ఎట్లెఱుఁగుదువు.
రంగి—అయ్యో! ఒక్కూరివారమే కా.

డంబా—ఇతనిగుణ మెటువంటిది.

రంగి—వాఁడు మంచివాఁడేకాని చిన్నప్పటినుండి కొంచెము బొంగరపుమోతులును, పోకిరిసహవాసము కలవాఁడును.

డంబా- వారముదినములక్రిందట నితఁడేమిచేసినాఁడో నీకుఁ దెలుసునా ?

రంగి—మూవణిక్ప్రతిగారియింట్లో నగ లెత్తుకొనిపోయినాఁడని అన్నారు. కాని నాకళ్ళతో నేను చూడలేదు. పాపపుమాటలెక్కడ చెప్పుదును.

డంబా—ఎత్తుకొనిపోయిన దెవరనియన్నారు?

రంగి—భుజంగరావనియే అన్నారు.

డంబా—(కూర్చుండును.)

ఉత్త—(లేచి) భుజంగరావని యెవరన్నారు?

రంగి—అందఱున్నన్నారు.

ఉ—అందఱనఁగా నెవరు?

రంగి—వణిక్ప్రతివారందఱు నన్నారు.

ఉ—వణిక్ప్రతి యింటివిశేషము లింకేమయినా నీకుఁ దెలుసునా?

రంగి—అ. అ. అ. అబ్బే. రామ రామ. మనవంటివారను కోఁదగనివి యెందుకులెండి పాపము పుణ్యము భగవంతుఁడికి తెలియవలెను.

రాజు—నవ్వకూడదు తెలిసిన నిజమంతయుఁ జెప్పుము. లేకున్న నిన్ను శిక్షించెదను.

రంగి—(భయముతో) చిత్తము. చిత్తము

ఉ—తెలుసునా? తెలియదా?

రంగి—అంటారుకాని నాకు తెలియదు.

ఉ—ఏమనియంటారు?

రంగి—ఆపిల్లకు వీడికి సంబంధమున్నదని.

ఉ—వాలునుఁబొమ్ము (కూర్చుండును)

డంబా—(లేఁచి) న్యాయ్యాధిపా ! ఈదొంగతనము జరిగినసమయము నడురేయియయి యున్నది అట్టిపనికి సాక్ష్యము దొరివిగా ద్రో...

ట యసంభవము మూడవసాక్షియగు రంగిసెట్టి చెప్పినదానిని బట్టియు నేరస్తుని ముఖవైఖరినిబట్టియు నితఁడీ దొంగతనమును చేసియుండెననుట కెంతమాత్రమును సందేహము కనుపించదు. రక్షకభటులు వణిక్పతియింటిలో భుజంగరావును బట్టుకొనినపుడు చౌర్యధన మతనియొద్దనే యున్నట్లు వారు తమ న్యాయస్థానమునకుఁ బంపినకాగితమునుబట్టి స్పష్టముగా నమ్మదగియున్నది. ఇతఁడు మున్ననేకపర్యాయము లిట్టి వ్యాజ్యములలో న్యాయస్థానమున కెక్కి యున్నాఁడు. వీని దౌర్జన్యమునుబట్టి నిజముగా నెఱిఁగినదానిని గూడఁ బలకరనుగారణముచేత గొందఱుసాక్షులను మేము వదలుకొని యుంటిమి. ఋజువుకాకపోయినను న్యాయాధిపతుల స్వాభిప్రాయమునుబట్టి న్యాయాధిపతులు నేరస్తులను శిక్షింపవచ్చునని శాస్త్రము మొప్పుచున్నది. వీని నిప్పుడు శిక్షింపక విడిచినయెడల ననేకమంది జనులకుఁ గష్టములు సంభవించును. గావున జనసౌఖ్యార్థమై దుర్మార్గుఁడగు వీనిని శిక్షింపవలయునని నేరాపాదకుఁడు తమయొక్క ఘనమును గూర్చి మిక్కిలి ప్రార్థించుచున్నాఁడు.

ఉత్త—(లేచి) న్యాయాధిపా! ఇది కేవలము కల్పిత వ్యాజ్యమైయున్నది. మొదటిసాక్షియొక్క వాఙ్మూలమునుబట్టి యీవిషయమును దేవరవారు విస్పష్టముగాఁ దెలిసికొని యుందురు. రెండవసాక్షి చెప్పినప్రకారము నేరాపాదకుని కుటుంబములోని వారందరికిని నేరస్థునియందు విరోధమున్నట్లు తెల్లమయినది. ఆ విరోధకారణమాతఁడు సిగ్గుచే జెప్పకపోయినను మూడవసాక్షి వాఙ్మూలముయొక్క చివరభాగమునుబట్టి విశదమగుచున్నది. అట్టి విరోధముచేత నీవ్యాజ్యమును గల్పించి యుండవలయునే కాని యిది యథార్థముగా జరిగియుండలేదు. రక్షకభటులచేఁ బంపఁబడినవిచారణాంశములను నమ్మఁగూడదని తగు హేతువులనుబట్టి దొరతనము వారు శాసించియున్నారు. ఈ నేరము జరుగుచుండఁగా స్వయముగా

జూచినట్లొక సాక్షియుఁ జెప్పియుండలేదు. ఈనిష్ఫలమగు కల్లోల
మునకు వణిక్పతియే కారకుఁడు. ఏమన-ఈడువచ్చియున్న తనకొ
మార్తెకనను కూల దాంపత్యము సంభవింపజేయుటయే. కాఁబ
ట్టి న్యాయవిమర్శకులగు ప్రభువులు, నిర్దోషియగు భుజంగరావు
పై వణిక్పతి విరోధ భావముతోఁ దెచ్చిన యీకల్పిత నేరమును
దగ్గించి పరువునకు నష్టమును గలుగ జేసినందునకు వణిక్పతిని శిక్షిం
చి యతనివలన భుజంగరావునకుఁ గొంతధనము నిప్పించవలయు
నని తమయొక్క ఘనతనుగూర్చి మిక్కిలి ప్రార్థించుచున్నాను.

రాజు — భుజంగరావు! నీపయిన దాఁబడిన యీవ్యాజ్యమునకు నీవే
మిసమాధానమును జెప్పుకొనియెదవు?

భుజం—అయ్యా! యీచెప్పెడి నేరమును నేనెన్నడును చేసి యుండ
లేదు. నాకేమియును దెలియదు. ఇది కేవలము కల్పితము. కంతే
యుఁ గానులును నాపైఁ బడవైచి రక్షకభటులను మంచినూటఁ
జేసికొని నన్నిట్లు వణిక్పతి యగౌరవము చేసినాడు. ఆసొత్తునువ
ణిక్పతియే తీసుకొనినట్లు మొదటి సాక్ష్యమువలన రుజువు కాబడి
నది. నేను నిర్దోషిని. నన్ను రక్షింపవలయును. యింతకంటె నేను
జెప్పుకొనునదేమియును లేదు.

రాజు—ఈవ్యాజ్యములోని సాక్షులవలన నేరమెంతమాత్రమును రుజు
వుచేయబడి యుండలేదు. మొదటిసాక్షి భర్తపేరు చెప్పుటలో జ
రిగిన పొరబాటునుబట్టియు, రెండవసాక్షి నేరస్థునియందు దనకు
టుంబములోఁ నందఱికిని నిష్కారణవైర మున్నదనుటను బట్టియు
మూడవసాక్షి స్పష్టముగా నొప్పుకొనుటను బట్టియు వణిక్పతి కు
మార్తెకును భుజంగరావునకు సంబంధ మున్నదని స్పష్టముగా
నమ్మదగియున్నది. ఆగుట్టును బయటఁబెట్టుకొనినచో మర్యాద
భంగమగుననియు తటస్థముగా నూరుకొనుటకు మనసొప్పకయు

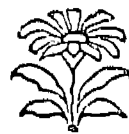
నీ నేరమును గల్పించినట్లు నాకు స్పష్టము గాకన్పడు చున్నది. దొంగ తనపు నేరమందు భుజంగరావు నిర్దోషియని నమ్మితిమి. ఇకముం దెన్నడును నిట్టికల్పిత నేరమును దేకుండుటకై నణికృతిని సుంద లించుచు వ్యాజ్యమును దగ్గించడమైనది.

(సభ్యులందఱు నిష్క్రమింతురు.)

గద్య.

ఇతి శ్రీమత్కాశీనాధుని వీరమల్లయారాధ్య
విరచిత సీతామనోహరనాట
కంబునఁ జతుర్థాంకము.

సం॥ పూర్తి ॥

శుభమస్తు.

శ్రీ అవిఘ్నమస్తు

సీతామనోహరము.

పంచమాంకము.

(వణిక్పతియుఁ, గుమారుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు)

సోమ—జనకా! రక్షకభటులకు సగము ద్రవ్యము నిచ్చియుంటిమి. వారిందున మనకేమి సాయమును సేయలేదు. కావునఁ దక్కిన ధన మియ్యకుము.

వణి—అదికూడ నామరుసటి దినమందునే తీసికొనినారు

సోమ—మనమనుకొన్న కార్యము ఫలించకపోఁగా నిష్కారణము భటులు డబ్బు కాఁజేసినారే! దీనివలన మనకవమానము తప్పమరేమియుఁ గలుగలేదు. మొదలకే యూరకొనిన చక్కఁగానుండెడిది.

వణి—వారికిచ్చినది దండుగయే కాదు. ఏమన, వారికధికారమున్నంత వరకొక్క దినము కొట్టులో వేసినారుకదా? ఇఁక పరాభవమా? అదిస్వయముగాఁ దెచ్చుకొనినదే. ఆ చండాలపుముండ నెన్నఁడు సాక్ష్యమునకు దెచ్చితిమో నాఁడే యవమానము వచ్చినది. ఛీ! దాని మొగమును జూడరాదు. నేనింటికిరాను ఎచ్చటికేనిఁ బోయెదను.

(నడుచుచున్నాఁడు)

సోమ—(పట్టుకొని) ఎక్కడికేగెదవు. ఇంటికి రండు మాయమ్మగారితో జెప్పిపోవచ్చును. (అనిలాగికొనిపోవును) (నిష్క్రమింతురు)

(వణిక్పతి గృహము.)

(వణిక్పతియు, గమలాంబయు, గుమారుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.)

కమ—నాథా! కావలయునని తెచ్చుకొనిన దానికిప్పుడు విచారపడిన నేమిలాభము. భూలోకమునఁ బుట్టినతరువాత సహజముగాఁ గలు

గుచుండెను కష్టసుఖములు. ప్రతిష్ఠాప్రతిష్ఠలును మనుష్యజాతికిఁ గా కింకెవరికి సంభవించగలవు. శుద్ధమూర్ఖణము నవహించి యా డవిల్లను న్యాయసభకు సాక్ష్యమునిమిత్త మీడ్చుకొని పోయి యుంటిరి. ఆకుర్రనిర్భాగ్యురాలు, వ్యవహారములు తెలిసిన మగ వారివలె నసత్యములుపలికి నిర్వహించుకొనఁగలదా? న్యాయాధి పతులను జూచినతోడనే దానికి యొడలు కంపమెత్తినదట. ఆ భ యోత్పాతముచేత నిజము వెలుపలఁ బెట్టినది. మీరావిషయ మున కభిమానపడి కుమారిక బుద్ధిపూర్వకము గా మీకెగ్గుగావిం చినదని తలంచి "యిఁటనుండి లేచిపోయెద" ననుట మంచిది కాదు. ఎచ్చటికిఁ బోయెదరు ? ఊరకుండుడు.

వణి—ఎచ్చటికిఁ బోయెదనా? పెద్ద యేటిలోనికి, చెప్పెదనువినుము.

సీ॥ కాశికాపురిఁ జేరి గంగానదీస్నాన
మును జేసి విశ్వేశ్వరుని భజించి
రామేశ్వరముబోయి రామసేతుస్నాన
మును జేసి రామలింగని భజించి
శ్రీపర్వతమునకుఁ జేరి పాతాళగం
గనుమున్గి మల్లికార్జును భజించి
వరకాళహస్తి సువర్ణముఖినిమున్గి
కాళహస్తీశునిఁ గనిభజించి
తే॥ గీ॥ ఎచ్చటేసియు వసియింతు నేమిఫలము
పరువువిడనాడినట్టి యీబ్రతుకువలన
నిహము లేకున్న స్వర్గలోకైక సుఖము
గలుగుఁ గావునఁ బోనిమ్ము కాంతనన్ను॥

కమ—సర్వమెఱిఁగినయట్టి మీకు మేము చెప్పెడిపాటివారము కాక పోయినను నామనవిఁగూడ నించుకంత యాలకింపుడు. సంసా రభారకర్తలగు మీరే యట్లు తలంచినచో మీతోడిదియే లోక మనియెంచుకొలవలసిన నేనుమాత్ర మిచ్చటనేలయుండవలయును.

నేనును వచ్చెదను. నన్నుఁగూడఁ గొనిపొండు. మీకొమరలీ సంసారభారమును వహింతురు

సోమ.—ముక్కు పచ్చలారని కుబ్జపిశాచముపైనఁ గోపము వహించి యిట్టి యనార్యకార్యమును సేయదలంచుట మీ కుచితముగాదు. ఆ పిల్ల యుసూరనిన మనకుఁ జయముగాదు. ఇతరు లెంత కఠినమునను కొన్నను తల్లిదండ్రులుమాత్రము గుటుక్కున దిగమ్రింగి తనపుత్రికామణినిఁ గడుపులోఁ బెట్టుకొనవలయును. లోకమున కెల్లమూఢుఁడయిన స్వకుక్షి పరాయణుఁడుదక్క తక్కరులు మీవలె నిట్లు సేయరు.

ఉ॥ అల్లునిమీఁదఁ గోపమున నంగలుసాచుచు నచ్చటచ్చటన్
జెల్లని కోపతాపమున సిగ్గును బోవిడి లేనిపోనివా
కల్లలుబల్కు మూర్ఖవలెఁ గాక మనంబున శాంతిఁ గాంచి మీ
పిల్లను గడ్పలోననిడి ప్రేమను జూపుట యుక్తమౌఁ జుఁడీ॥

ఒకవేళ లోపమెయున్నచో.

తే॥ గీ॥ కుబ్జదానినిఁ బిలిపించి కోపగించి
బుద్ధిసెప్పక మీరిట్లు పోదుమంచు
వెడలనేటికి నేఁబోయి పిలిచి తెత్తుఁ
దప్పసైనను కొమిరెపై దయవహించి॥

వణి—(తనలో) "కడుపుఁజించుకొనినఁ గాళ్లపయిఁబడు" నన్నట్లు నా కడుపునఁ బుట్టినపిల్లను రట్టుసెట్టుట నాకు నిజముగనే ధర్మముగాదు. కావునఁ బిలిపించి మందలించెదనుగాక. (ప్రకాశముగా.)

తే॥ గీ॥ కులఁపుమర్యాదమం జెడఁ గొట్టినట్టి
మూర్ఖురాలినిఁ గొనిరమ్ము పొమ్ము తగుచి
వాల్గఁ బెల్లెద నీకబుద్ధి వచ్చునేమొ
యిది యమర్వకున్న నిలువెడలెదను నేను॥

సోమ—చిత్తము అటులనే సేతును. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

కమ—(భర్తతో) మీరనినట్లు దానియందు లోపమున్న మాటవా

స్తవమే యనుకొనుఁడు దానిఁ బయల్పఱచినలోపము మనకుఁగా-
దా? పిల్లదానిని భయపెట్టక నెమ్మదిగా మందలింపుఁడు.

వణి—పిచ్చిదానా! నాకుమాత్రము మనస్సులో లేదనుకొంటివా యే
మే? నెమ్మదిగానే మందలింతును లెమ్ము. ఊరక కళ్ళఁబళ్ళ బెదరిం
తునే కాని తిట్టుదుననుకొంటివా కొట్టుదుననుకొంటివా?

సీతా—(ప్రవేశించి) తండ్రీ నమస్కారము నాకేమిసెలవు?

వణి—(తనలో) కొంచెము కోపభావమును సూపవలయును. (ప్రకా
శముగా.)

ఉ॥ ఓసియభాగ్యురాల! చలమూనికులంబునఁ జేటుఁదెచ్చితే
దోసపుఁగృత్యముల్ సలిపి దుండుడుకింత యొనర్చితౌర, ము
వ్వీసమునాఁడు తప్పనొక వీసము నీ దగు తప్పితంబునుఁ
జేసియిటుల్ పరాభవము సేగి లభించెఁ గతంబిఁ కేటికిన్ ॥

తే॥ గీ॥ ఇంక నేనియుఁ దగు రీతి నింటికడను
మంచివర్తనమునఁ జరియించితేని
మేలు కాక యథాస్థితి మెలఁగితేని
నిన్ను వెడలింతు నెందేని నేనుఁబోదు॥

సీతా—మీరంతగాఁ గినియుటకే నొనరించిన యకృత్యమేమియును లే
దు. నేనింటనుండుటయే కష్టముగాఁదోఁచినచో నెచటికేనిఁబోయి
వీలయినబ్రతికెదను. లేనిచో మడిసెదను. ఇంతభారము వహింపఁ
నేటికి?

వణి—పరువుగలయింటఁబుట్టి వ్యభిచరించుట సుకృతమా? న్యాయస
భయందు దండినిఁబరాభవించుట యుచితమా? రెంటిలో నేది
నీకుచితమని తోఁచినది.

సీతా—పతితోఁగలియుట వ్యభిచారమును గాదు. నిజమును బల్కుట
నిను పరాభవించుటయును గాదు.

వణి—అగ్నిసాక్షిగ వివాహముఁ జేసికొన్న భర్తయుండఁగా నెవ్వఁడో
త్రాష్టుఁడు నీకుభర్తయగునా? ఆహా! ఎంతయవివేకముగానున్నది.

సీతా — అవును ఇందు విపరీతమేమున్నది. మనస్సాక్షిగ నేనువరించిన పురుషుఁడునాకు భర్తయగును గాని నాకిష్టములేనిదే దారముగట్టిన మాత్రయొకండెట్లు కాఁగలఁడు.

వణి — అయిన నీవేమనియెదవు.

సీతా — ఇందేమియు దోసములేదనియెదను.

వణి — ప్రప్రథమస్వీకృతుడుండగా మఱియొకనిఁగూడుట తప్పేలకాదు?

సీతా — చెప్పెదనువినుము,

సీ॥ తొల్తవిఘ్నేశు చేదోయిఁజిక్కనలచ్చి
వైకుంఠవాసుఁజేఁ బట్టెనెట్లు
అజపోతమునుబెండ్లియైనగాంధారియా
ధృతరాష్ట్రపాణిగ్రహించెనెట్లు
అర్కప్రసాదంబు నందినయాకుంతి
పాండురాజునుగూడి బరగెనెట్లు
మొదట స్వయంవరంబునఁ బార్థునకుఁదక్క
ద్రౌపది యేవురిఁ దగిలెనెట్లు॥
తే॥ గీ॥ వారలందఱునుం బతివ్రతలటంచు
మూడులోకంబులనుగీర్తిఁ బొందలేదె
తెలిసితెలియని యూహఁబుం శ్చలియటంచు
బలుకఁజెల్లునె నీయట్టివారలకట॥

చ॥ వడఁతికి మానసంబెవరి పైఁబ్రసరించునొ తొల్తనట్టి యా
తఁడు ధవుఁడౌనుగాక తలిదండ్రుల ప్రేరణచేతఁగన్యకున్
మెడకొకత్రాడుగట్టి బలిమిన్ గులకాంతయటన్నఁజెల్లునే
వెడఁగుఁదనంబుగాక నయవేదులకీగతి బుద్ధిపుట్టునే॥
తే॥ గీ॥ నేవరించునతఁ భుజంగరావునాకు
భర్తయగుఁగాని యాదెబ్బభర్తకాఁడు
హితమయేనియునన్నుంచు డింటలేద
యేనిపోయెదనింకెటకేనియేను॥ (నిష్క్ర)

వణి—(తనలో) చాలునీకేఁబుద్ధివచ్చినది. నాకుమాత్రమే కాక లో
ములోని తల్లిదండ్రులందఱికిని మంచినడత నేర్పినది ఉదాహర
ణపూర్వకముగా జెప్పుచున్నప్పు డెవ్వరు కాదనఁగలరు ఇంతకునీయ
డువాండ్రుకు విద్యాబలము హెచ్చినకొలఁదిని నిట్టిమంద మతుల
పుట్టుచున్నవి (భార్యతోఁ ప్రకాశముగా)

చ॥ తెలివియొకింత లేక సుదతీమణి కిష్టము లేనివానిఁ బెం
డిలి యొనరించినందుకుఁ గడిందివిచారము సంభవించె నెం
దులకిఁక లేసిపోనిఫని? తోయజనేత్ర! కుటుంబభారముఁ
దొలఁగి వనాంతరంబున ననూన తపంబొనరించుటొప్పుగుఁ॥

కమ—అవును, మనకీ సంసారసంబంధము విడచుటయే యుచితము
నాకునుదోఁచెడిని

చ॥ వనమునకేగనేల యొకపంచను గూర్చుని రామ రామ యం
చనుకొని కాలముఁగడవి యాకసిగందుల చేతిమీఁదుగాఁ
దనువుల దాటవేసి సుఖదంబగు నిర్జరలోక సౌఖ్యముల్
గనుటుచితంబు, నాథ! ననుఁగాదన కిష్టమొసంగఁ గాఁదగుఁ॥

వణి—అటులనే కానిమ్ము

మత్తకోకిల॥ భూతలంబునఁ దల్లిదండ్రులు పుత్రికాహితుఁ డౌవరుఁ
జేతనావిధిఁ గూర్చుటొప్పను శ్రేయముల్ గనుబుద్ధితో
నీతలోదరి యట్టు లేరను నెప్పుడుఁ గనకుండఁగన్
జాతకంబిదు గాతమీశుఁడు సత్కృపాహితవృత్తితోఁ॥

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

గద్య.

ఇతి శ్రీమత్కాశినాథుని వీరమల్లయారాధ్య
విరచిత సీతామనోహరప్రహస
నంబునఁ బంచమాంకము